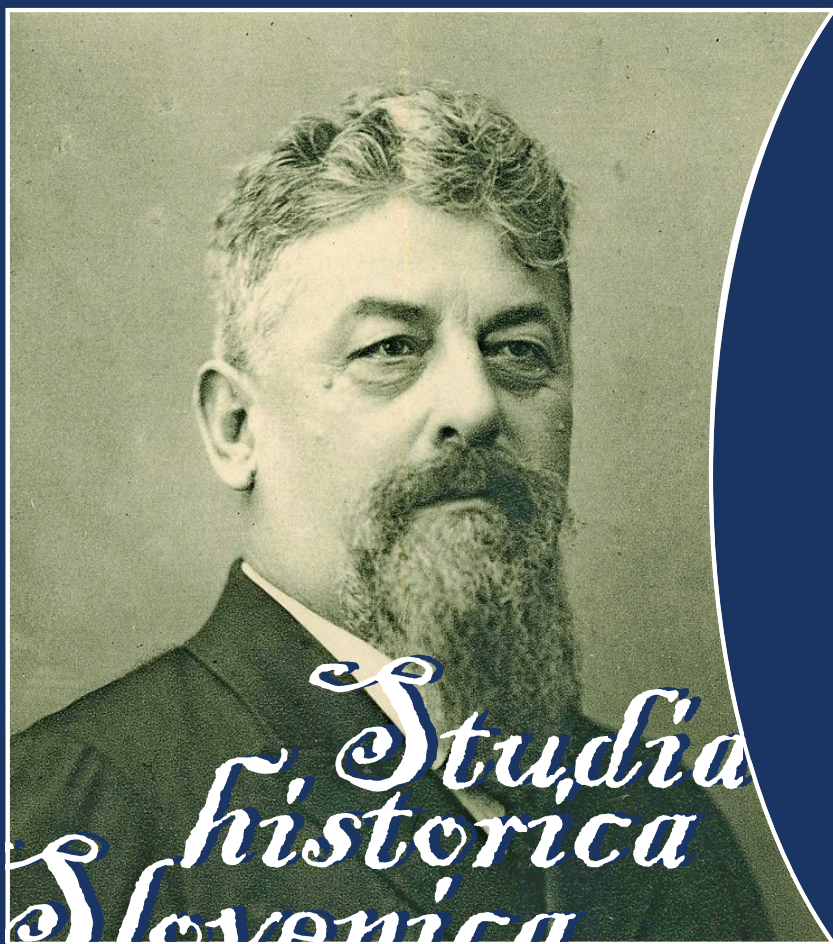

Studia Historica Slovenica

*Časopis za humanistične in družboslovne študije
Humanities and Social Studies Review*

2024

1

S *tudia* **H** *istorica* **S** *lovenica*

Studia Historica Slovenica

Časopis za humanistične in družboslovne študije
Humanities and Social Studies Review

letnik 24 (2024), št. 1

ZGODOVINSKO DRUŠTVO
DR. FRANCA KOVAČIČA
V MARIBORU

ZRI DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU

MARIBOR 2024

Izdajatelja / Published by

ZGODOVINSKO DRUŠTVO DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU /

HISTORICAL SOCIETY OF DR. FRANCO KOVAČIČ IN MARIBOR

<http://www.zgodovinsko-drustvo-kovacic.si>

ZRI DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU /

ZRI DR. FRANCO KOVAČIČ IN MARIBOR

Uredniški odbor / Editorial Board

dr. Karin Bakračević, dr. Rajko Bratož,

dr. Neven Budak (Hrvaška / *Croatia*), dr. Jožica Čeh Steger, dr. Darko Darovec,

dr. Darko Friš, dr. Stane Granda, dr. Andrej Hozjan, dr. Gregor Jenuš, dr. Tomaž Kladnik,

dr. Mateja Matjašič Friš, dr. Aleš Maver, dr. Rosario Milano (Italija / *Italy*),

dr. Jurij Perovšek, dr. Jože Pirjevec (Italija / *Italy*), dr. Marijan Premović (Črna Gora / *Montenegro*),

dr. Andrej Rahten, dr. Tóne Ravnikar, dr. Imre Szilágyi (Madžarska / *Hungary*),

dr. Peter Štih, dr. Polonca Vidmar, dr. Marija Wakounig (Avstrija / *Austria*)

Odgovorni urednik / Responsible Editor

dr. Darko Friš

Zgodovinsko društvo dr. Franca Kovačiča

Koroška cesta 53c, SI-2000 Maribor, Slovenija

e-pošta / e-mail: shs.urednistvo@gmail.com

Glavni urednik / Chief Editor

dr. Mateja Matjašič Friš

Tehnični urednik / Technical Editor

David Hazemali

Članki so recenzirani. Za znanstveno vsebino prispevkov so odgovorni avtorji.

Ponatis člankov je mogoč samo z dovoljenjem uredništva in navedbo vira.

The articles have been reviewed. The authors are solely responsible for the content of their articles.

No part of this publication may be reproduced without the publisher's prior consent and a full mention of the source.

Žiro račun / *Bank Account:*

Nova KBM d.d.

SI 56041730001421147

Tisk / *Printed by:*

Dravski tisk d.o.o.

<http://shs.zgodovinsko-drustvo-kovacic.si>

Izvilleke prispevkov v tem časopisu objavljata 'Historical – Abstracts' in
'America: History and Life'.

Časopis je uvrščen v 'Ulrich's Periodicals Directory', evropsko humanistično bazo ERIH in mednarodno
bibliografsko bazo Scopus (h, d).

*Abstracts of this review are included in 'Historical – Abstracts' and
'America: History and Life'.*

*This review is included in 'Ulrich's Periodicals Directory', european humanistic database ERIH and
international database Scopus (h, d).*

Studia historica Slovenica, Časopis za humanistične in družboslovne študije,

je vpisan v razvid medijev, ki ga vodi Ministrstvo za kulturo RS, pod zaporedno številko 487.

Izdajo časopisa sta omogočili Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost RS
ter Mestna občina Maribor.

Co-financed by the Slovenian Research and Innovation Agency and the Municipality of Maribor.

Studia
historica
Slovenica

Kazalo / Contents

Članki in razprave / Papers and Essays

- ANDREJ HOZJAN: Upravni prostor škofije Ljubljana
na spodnjem Štajerskem v prvem terezijanskem
župnijskem štetju duš leta 1754 11
*The Administrative Territory of the Ljubljana Diocese
in Lower Styria in Maria Theresa's First Parish Census in 1754*
- JURIJ PEROVŠEK: Kulturnobojni značaj Slovenskega naroda
v letih 1918–1929 – kritični premisleki 41
*The Cultural-Combative Character of Slovenski narod
in the Years 1918–1929 – Critical Reflections*
- PETRA GRABROVEC, MARJETA PISK in DARKO FRIŠ: "Zazvenela
je naša pesem": delovanje predvojnega Akademskega pevskega
zboru in pomen sklepne koncerta v obdobju okupacije
leta 1941 93
*"Our Song Has Been Sung": The Work of the Pre-War
Academic Choir and Significance of the Final Concert
During the Occupation of 1941*
- ŠPELA CHOMICKI, RENATO PODBERSIČ in DARKO FRIŠ: Usode
vodij krajevnih skupin Štajerske domovinske zveze v ptujskem
okrožju po drugi svetovni vojni 133
*The Fates of the Leaders of the Local Groups of the Styrian
Homeland Union in the Ptuj District after the Second World War*
- TOMAŽ ČELIG in DARKO FRIŠ: Med pragmatizmom in grožnjami
– FLRJ 1950–1951 169
*Between Pragmatism and Threats – Federal People's Republic
of Yugoslavia 1950–1951*

S *tudia* **H** *istorica* **S** *lovenica*

ANA ŠELA: Operations "Venček" and "Prstan": Monitoring of Mixed Marriages with Eastern European Citizens in Socialist Republic of Slovenia by the State Security Service in the 1980s	207
<i>Operaciji "Prstan" in "Venček": spremljanje mešanih zakonov z vzhodnoevropskimi državljani na Slovenskem s strani Službe državne varnosti v osemdesetih letih</i>	

Avtorski izvlečki / Authors' Abstracts	243

Uredniška navodila avtorjem / Editor's Instructions to Authors	249

S *tudia*
H *istorica*
S *lovenica*

*Studia
historica
slovenica*

DOI 10.32874/SHS.2024-04

Usode vodij krajevnih skupin Štajerske domovinske zveze v ptujskem okrožju po drugi svetovni vojni

Špela Chomicki

Mag. zgodovine, mlada raziskovalka
Študijski center za narodno spravo, Tivolska cesta 42, SI–1000 Ljubljana, Slovenija
e-pošta: spela.chomicki@scnr.si

Renato Podbersič

Dr., znanstveni sodelavec
Študijski center za narodno spravo, Tivolska cesta 42, SI–1000 Ljubljana, Slovenija
e-pošta: renato.podbersic@scnr.si

Darko Friš

Dr., redni profesor
Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Oddelek za zgodovino
Koroška cesta 160, SI–2000 Maribor, Slovenija
e-pošta: darko.fris@um.si

Izvilleček:

Prispevek na podlagi arhivskih virov in znanstvene literature obravnava obdobje druge svetovne vojne in njeno prvo povojno leto na območju mesta Ptuj. Avtorji so se uvodoma osredotočili na predstavitev nemške okupacije Spodnje Štajerske, na vzpostavitev okupacijske uprave in ustanovitev Štajerske domovinske zveze. Slednja je bila organizirana v pet okrožij, ki so bila sestavljena iz manjših krajevnih skupin. V jedru prispevka so se avtorji osredotočili na predstavitev različnih usod vodij krajevnih skupin Štajerske domovinske zveze v okrožju Ptuj tik po koncu druge svetovne vojne. Glavni namen prispevka je z raznolikimi študijami primerov prikazati večplastnost in kompleksnost medvojnega in povojnega dogajanja v ptujskem okrožju.

Ključne besede:

druga svetovna vojna, okupacija Spodnje Štajerske, Štajerska domovinska zveza, vodje krajevnih skupin, medvojno nasilje, povojno nasilje

Studia Historica Slovenica

Časopis za humanistične in družboslovne študije
Maribor, letnik 24 (2024), št. 1, str. 133–168, 83 cit., 1 preglednica, 6 slik
Jezik: slovenski (izvleček slovenski in angleški, povzetek angleški)

Uvod¹

Obdobje druge svetovne vojne zaradi svoje kompleksnosti tako v globalni kot v slovenski akademski sferi še vedno privablja raziskovalce z odpiranjem novih vprašanj in znanstvenih diskusij. O nacizmu in njegovih vodilnih osebnostih je bilo do danes napisanih mnogo publikacij. V obsegu napisanih študij lahko dobimo občutek, da je bilo nekoliko manj pozornosti namenjene raziskovanju same uprave nacistične države na lokalnem nivoju in kako so jo uveljavljali na zasedenih območjih v medvojnem obdobju. V monografiji *Das Fundament der Diktatur* se je avtor Carl-Wilhelm Reibel² osredotočil na delovanje krajevnih skupin *Nacionalsocialistične nemške delavske stranke* (NSDAP) v obdobju med letoma 1932 in 1945 in predstavil, kako je nacistična država uspela vzpostaviti administrativni sistem, ki je po eni strani vzpostavljala in ohranjal diktaturo, na drugi strani pa uresničeval njihove ideološke cilje.

Obdobje druge svetovne vojne na Slovenskem je bilo zaznamovano z okupacijo, nasiljem, represijo, odporom proti okupatorju, kolaboracijo, in državljansko vojno.³ O nemškem okupacijskem sistemu na slovenskem ozemlju je objavljenih precejšnje število publikacij, začeni s temeljnimi deli Toneta Ferenc.⁴ Specifično z zgodovino nemške okupacije na območju Spodnje Štajerske se je v svojih raziskavah ukvarjal Marjan Žnidarič.⁵ Za ptujsko območje se

¹ Prispevek je nastal v okviru raziskovalnega programa P6-0380: *Kršitve človekovih pravic in temeljnih svoboščin na slovenskem ozemlju v 20. stoletju*, ki ga financira Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije (ARIS).

² Carl-Wilhelm Reibel, *Das Fundament der Diktatur: Die NSDAP-Ortsgruppen 1932–1945* (Paderborn–München, 2002).

³ Več o tem: Božo Repe, *S puško in knjigo: narodnoosvobodilni boj slovenskega naroda 1941–1945* (Ljubljana, 2015); Tamara Griesser–Pečar, *Razdvojeni narod: Slovenija 1941–1945: okupacija, kolaboracija, državljanska vojna, revolucija* (Ljubljana, 2007); Bojan Godeša, *Kdor ni z nami, je proti nam: slovenski izobraženci med okupatorji, Osvobodilno fronto in protirevolucionarnim taborem* (Ljubljana, 1995); Bojan Godeša, *Slovensko nacionalno vprašanje med drugo svetovno vojno* (Ljubljana, 2006); Jera Vodušek Starič, *Prevzem oblasti 1944–1946* (1992, Ljubljana); "Druga svetovna vojna na Slovenskem 1941–1945", v: *Slovenska novejša zgodovina 1: od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije: 1848–1992*, ur. Bojan Godeša (Ljubljana, 2006), str. 575–799.

⁴ Več o tem: Tone Ferenc, *Okupacijski sistemi med drugo svetovno vojno 1: Razkosanje in aneksionizem*, ur. Mitja Ferenc (Ljubljana, 2006); Tone Ferenc, *Okupacijski sistemi med drugo svetovno vojno 2: Raznarodovanje*, ur. Mitja Ferenc (Ljubljana, 2010); Tone Ferenc, *Okupacijski sistemi med drugo svetovno vojno 3: Nasilje in izkoriščanje gmotnih sil za potrebe okupatorskih držav*, ur. Mitja Ferenc (Ljubljana, 2009); *Quellen zur nationalsozialistischen Entnationalisierungspolitik in Slovenien 1941–1945 = Viri o nacistični raznarodovalni politiki v Sloveniji 1941–1945*, zbral in uredil Tone Ferenc (Maribor, 1980).

⁵ Več o tem: Marjan Žnidarič, *Do pekla in nazaj: Nacistična okupacija in narodnoosvobodilni boj v Mariboru 1941–1945* (Maribor, 1997); Marjan Žnidarič, *Četrta operativna cona: Pregled zgodovine nacistične okupacije in osvobodilnega boja na slovenskem Štajerskem, Koroškem in v Prekmurju* (Ljubljana, 2014); Marjan Žnidarič, "Okupacijska uprava v slovenski Štajerski leta 1941", *Lex localis* II, št. 1 (2004) (dalje: (dalje: Žnidarič, "Okupacijska uprava").

je raziskavi nemštva v svojem doktoratu⁶ posvetila Irena Mavrič Žižek. Poleg nje je temeljna dela za zgodovino narodnostnih razmer na Ptuju v prvi polovici 20. stoletja napisala Ljubica Šuligoj.⁷

Zgodovina mesta Ptuj je specifična v oziru, da je bilo mesto vse od oblikovanja nacionalnih identitet v drugi polovici 19. stoletja znano kot nemško mesto in je bilo zraven Maribora in Celja del *trdnjavskega trikotnika*.⁸ Na prelomu v 20. stoletje je bila na Ptuju močna ideologija *štajercijanstva*, ki naj bi se poleg zavzemanja za enotno deželo Štajersko, zavzemala tudi za mirno sobivanje med Slovenci in Nemci.^{9,10} Stopnjevanje napetosti iz preloma stoletja se je izrazilo leta 1908 v *septembrskih dogodkih na Ptuju*, ko je ob skupščini Družbe sv. Cirila in Metoda prišlo do fizičnih obračunavanj med obema stranema.¹¹ Tudi po prvi svetovni vojni se ptujsko nemštvo ni zlahka sprijaznilo s spremembami, ki jih je prinesla ustanovitev nove, jugoslovanske države, o čemer pričajo podatki o izselitvah in zmanjšanju števila nemškovorečnega prebivalstva na območju Spodnje Štajerske. Ob primerjavi podatkov iz rezultatov avstrijskega ljudskega štetja v letu 1910 in rezultatov popisa Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev (Kraljevina SHS) v letu 1921, se je na Ptuju obseg nemškovorečnega prebivalstva zmanjšal za več kot polovico. V letu 1910 se je na Ptuju za nemškovoreče prebivalstvo opredelilo 79 odstotkov oziroma 3672 oseb od 4630 oseb. Leta 1921 je bilo na podlagi popisa opredeljenih le še 21,8 odstotka ozi-

⁶ Irena Mavrič Žižek, *Ptujski Nemci od konca 19. stoletja do leta 1945* : doktorska disertacija (Ljubljana, 2016).

⁷ Več o tem: Ljubica Šuligoj, *Socialna in narodnoobrambna gibanja na ptujskem območju med vojnama* : doktorska disertacija (Ljubljana, 1989); Ljubica Šuligoj, *Narodnostne razmere na ptujskem območju med obema vojnama* (Maribor, 1990); Ljubica Šuligoj, *Nemštvo na ptujskem območju med obema vojnama* (Maribor, 1990).

⁸ Spodnještajerska mesta Maribor, Ptuj in Celje so bila do konca prve svetovne vojne in razpada Avstro-Ogrske v letu 1918 znana kot nemške trdnjave, skozi katere so s procesom načrtnega ponemčevanja težili k ohranitvi enotne dežele Štajerske pod habsburškim žezlom. V mestih je prevladoval nemški kapital, nemški jezik pa je bil znak meščanstva. Nemščino so kot pogovorni jezik prevzemali tudi slovenski meščani, ki so si pogosto ponemčili priimke. Spodnještajerska mesta so imela nemško podobo, ne le na gospodarskem in upravnem področju, temveč tudi na področju šolstva in drugih javnih služb, kar je ob stopnjevanju nacionalnih napetosti spodbujalo ustanavljanje slovenskih narodnoobrambnih društev (Nataša Kolar, "Narodnostno življenje med letoma 1850 in 1908 na Ptuju, v nemški trdnjavi ob Dravi", v: *Slovenstvo na Ptujem v 20. stoletju*, ur. Ljubica Šuligoj (Ptuj, 2005), str. 18–19; Špela Chomicki, *Atletika – kraljica športa na Ptuju: zgodovinski razvoj med letoma 1908 in 2022* (Ptuj, 2024), str. 26–28).

⁹ Za pripadnike nemškovoreče narodne skupnosti na Slovenskem se je že v prvi polovici 20. stoletja uveljavil izraz Nemci, h katerim so zaradi skupne "nemške identitete" prištevati tudi Avstrijce (Gregor Jenuš in Dejan Valentinčič, "Nemškovoreča narodna skupnost na Slovenskem in vprašanje ustavnega priznanja", *Studia Historica Slovenica* 22, št. 3 (2022), str. 666–667 (dalje: Jenuš in Valentinčič, "Nemškovoreča narodna skupnost na Slovenskem in vprašanje ustavnega priznanja").

¹⁰ Janez Cvirn, *Trdnjavske trikotnik: politična orientacija Nemcev na Spodnjem Štajerskem (1861–1914)* (Maribor, 1997), str. 57–58.

¹¹ Ljubica Šuligoj, "Mestna občina Ptuj v desetletju 1908–1918", *Časopis za zgodovino in narodopisje* 70=Nv35, št. 1–2 (1999), str. 211–212.

roma 968 oseb. Do leta 1931 je delež nemškega prebivalstva še upadel, in sicer na 13,1 odstotka oziroma 559 oseb. Pri tem je potrebno opozoriti na drugačne kriterije ob izvedbi popisov prebivalstva. Pri avstrijskem popisu so namreč upoštevali kategorijo občevalnega jezika, nasprotno so pri popisih v Kraljevini SHS upoštevali kategorijo materinega jezika, kar je pomenilo, da so k Nemcem prištevali le tiste, ki so imeli nemške starše.¹²

Kljub zmanjšanju obsega nemškogovorečega prebivalstva na območju Spodnje Štajerske, so narodnoobrambne organizacije na obeh straneh aktivno delovale skozi celotno obdobje med obema vojnama. Nemški vpliv v mestu je bil močan, saj so ptujski Nemci še vedno obvladovali večino ptujskega gospodarstva. Po Ptujju je še v letu 1921 krožil propagandni list z napisom: "Ne pozabite Ptujja, stare nemške mejne trdnjave na štajerski Dravi!"¹³.¹⁴ Ptujsko nemštvo je tako skozi celotno obdobje tridesetih let 20. stoletja, še posebej po letu 1933 in prihodu Adolfa Hitlerja na oblast, začelo z vse bolj agresivno nemško propagando, ki se je kmalu razširila izven društvenega delovanja. Po nemški priključitvi Avstrije v letu 1938 je nemška propaganda¹⁵ dobila še dodaten zagon. Svoje delovanje so okrepile tudi slovenske narodnoobrambne organizacije. Poleg delovanja *Sokolskega društva Ptuj*, pozivom k bojkotiranju nemških trgovin in njihovih obratov, so pomembno vlogo odigrali tudi profesorji na ptujski gimnaziji, člani delavskega društva *Svoboda*, člani športnih društev ter člani pododbora *Zveze društev kmetjskih fantov in deklet*.¹⁶

Po izbruhu druge svetovne vojne in okupaciji slovenskega ozemlja je hitra vzpostavitev nemške okupacijske uprave in vpeljave sistematičnih raznarodovalnih ukrepov povzročila, da so mesta na Spodnjem Štajerskem dobila podobo nemških mest, kar je značilno tudi za Ptuj.¹⁷ Ob pregledu zbrane literature in arhivskih virov se v pričujočem članku poleg predstavitve nemškega okupacijskega sistema in uprave na Spodnjem Štajerskem s poudarkom na ptujskem okraju osredotočamo na predstavitev manjših upravnih enot. Prispevek se v jedru osredotoča na delovanje krajevnih skupin Štajerske domovinske zveze

---

¹² Jenuš in Valentinčič, "Nemškogovoreča narodna skupnost na Slovenskem in vprašanje ustavnega priznanja", str. 667–670.

¹³ Ljubica Šuligoj, "Slovenstvo na Ptujskem po poti narodno-obrambnega boja", v: *Slovenstvo na Ptujskem v 20. stoletju*, ur. Ljubica Šuligoj (Ptuj, 2005), str. 35 (dalje: Šuligoj, "Slovenstvo na Ptujskem").

¹⁴ Marija Hernja Masten, "Prva svetovna vojna, skoraj pozabljena tragedija 20. stoletja", v: *Slovenstvo na Ptujskem v 20. stoletju*, ur. Ljubica Šuligoj (Ptuj, 2005), str. 124–125; Ljubica Šuligoj, "Leto 1941 na Ptujju", *Kronika: časopis za slovensko krajevno zgodovino* 49, št. 1–2 (2001), str. 114 (dalje: Šuligoj, "Leto 1941"); Šuligoj, "Slovenstvo na Ptujskem", str. 33.

¹⁵ Več o tem: Daniel Siter, "Švabsko-nemška kulturna zveza in vloga njenih članov na Slovenskem v letih 1922–1945", *Kronika (Ljubljana)* 70, št. 1 (2022), str. 141–160.

¹⁶ Jurij Perovšek, "Politična podoba Ptujja v letih 1918–1941", v: *Ptuj v 20. stoletju*, ur. Martin Šteiner (Ptuj, 2018), str. 154–155.

¹⁷ Šuligoj, "Leto 1941", str. 121.

okraja Ptuj s poudarkom na njenih krajevnih vodjih in njihovih usodah po drugi svetovni vojni.

Aprilska vojna in nemška okupacija Spodnje Štajerske

Vihra druge svetovne vojne je slovensko ozemlje zajela z napadom Tretjega rajha na Kraljevino Jugoslavijo 6. aprila 1941. V širšem političnem kontekstu se lahko zdi, da so se marca in aprila omenjenega leta zgodovinski dogodki odvijali po učinku "snežne kepe", vendar se je obroč okrog Kraljevine Jugoslavije vztrajno sklepal že dlje časa. Jelka Piškurić je v svoji analizi poročanja dveh vodilnih časnikov tistega obdobja, in sicer liberalno usmerjenega časnika *Jutro* in katoliško usmerjenega časnika *Slovenec* predstavila zaskrbljeno vzdušje v pisanju obeh vse od 1. septembra 1939, ko je Nemčija z napadom na Poljsko začela drugo svetovno vojno na evropskih tleh. Če ne prej, je postalo jasno, da je jugoslovanska politika počasi izgubljala manevrski prostor na mednarodnem parketu 1. marca 1941, ko je Bolgarija podpisala pristop k Trojnemu paktu. Čeprav sta v pisanju oba časopisna vira še zanikala govorice o stikih med Jugoslavijo in Nemčijo, se je bila kraljevina prisiljena odločiti ali naj tako kot ostale države podpiše pristop k Trojnemu paktu ali tvega vojaški spopad.¹⁸

Jugoslovanski ministrski predsednik Dragiša Cvetković je 25. marca 1941 podpisal pristop Kraljevine Jugoslavije k Trojnemu paktu, sledile so množične demonstracije in že 27. marca 1941 je prišlo do vojaškega državnega udara. Nova vlada pod vodstvom generala Dušana Simovića je sicer še poskušala navezovati diplomatske stike, vendar je bilo za to že prepozno. Še istega dne, ko je bil v Kraljevini Jugoslaviji izveden državni udar, je Adolf Hitler na posvetu poveljnikov in načelnikov štabov v Berlinu oblikoval načrt bliskovite vojaške akcije, katere cilj je bil uničiti kraljevino kot državo in kot vojaško silo ter s tem zagotoviti čim hitrejši začetek operacije *Barbarossa* (napad na Sovjetsko zvezo).¹⁹

Prve nemške enote 12. armade so prečkale jugoslovansko mejo z Bolgarijo 6. aprila 1941 ob 5:20 zjutraj, istočasno pa je z bombardiranjem jugoslovanskega glavnega mesta začelo nemško vojno letalstvo. Ob 6. uri zjutraj je nemški propagandni minister Joseph Goebbels prebral nagovor voditelja Tretjega rajha, Adolfa Hitlerja. Bombni napad na Beograd je izvedlo 150 bombnikov, trajal pa je skoraj uro in pol. Jugoslovanska protizračna obramba je bila uničena

¹⁸ Jelka Piškurić, "Vojska se širi kot ogromen požar: Odziv slovenskega časopisja na začetek druge svetovne vojne v Evropi, 1939–1941", v: *Leto 1941 na Slovenskem: vojna in okupacija*, ur. Renato Podbersič in Matic Batič (Ljubljana, 2021), str. 40–44.

¹⁹ Tone Ferenc, "Okupacijski sistemi na Slovenskem 1941–1945", v: *Okupacijski sistemi med drugo svetovno vojno 1: Razkosanje in aneksionizem*, ur. Mitja Ferenc (Ljubljana, 2006), str. 71 (dalje: Ferenc, "Okupacijski sistemi").

Slika z naslovnice zadnje izdaje tednika *Toti list* v letu 1940 (*Toti list: list dobre volje za Slovence*, 28. 12. 1940, št. 1, str. 1)

brez večjih težav, skupno število žrtev pa je preseglo 17.000 ljudi. Z bombnim napadom so uničili velik del komunikacijske infrastrukture in s tem onemogočili stike med jugoslovanskim političnim in vojaškim vodstvom. Slednje je povzročilo velike težave pri organizaciji obrambe.²⁰

²⁰ Tomaž Kladnik in Mateja Čoh Kladnik, "Vojaške operacije Jugoslovanske ter Nemške vojske in njenih zaveznic med aprilsko vojno v Jugoslaviji", v: *Leto 1941 na Slovenskem: vojna in okupacija*, ur. Renato Podberšič in Matic Batič (Ljubljana, 2021), str. 54, 58–61. (dalje: Kladnik in Čoh Kladnik "Vojaške operacije"); Matic Batič, "Sekundiranje nacistični Nemčiji: Italijanski napad na Jugoslavijo v kontekstu italijansko–jugoslovanskih odnosov med obema svetovnima vojnoma", v: *Leto 1941 na Slovenskem: vojna in okupacija*, ur. Renato Podberšič in Matic Batič (Ljubljana, 2021), str. 148–149.

Mejni obrambni sistem Kraljevine Jugoslavije je hitro razpadel, kar je omogočilo hitro napredovanje nemških in italijanskih enot. Jugoslovansko vrhovno poveljstvo je poskušalo umakniti enote v hribovito notranjost države, vendar je bila kljub poskusu reorganizacije večina jugoslovanskih armad do 13. aprila 1941 že poraženih in razbitih. Slovensko ozemlje je spadalo pod operacijsko območje 2. nemške armade, ki je prodirala s severa in severovzhoda ter 2. italijanske armade, ki je prodirala z zahodne strani. Do 8. aprila 1941 je nemška vojska zavzela Prekmurje in območje Spodnje Štajerske z mesti Maribor, Ptuj, Ormož in Ljutomer. Nato je prodirala naprej proti hrvaškemu ozemlju, in sicer proti mestom Varaždin, Zagreb in Karlovec. Na zahodu je italijanska vojska prodrla skozi zgornjesavsko dolino do Jesenic. 10. aprila, ko je nemška vojska prišla do Zagreba iz madžarskega ozemlja in po razglasitvi Neodvisne države Hrvaške (NDH), so nemške in italijanske vojaške enote začele napredovati v notranjost države v smeri Ljubljane, Kočevja in naprej proti Bosni na severni strani, po južni strani pa so enote napredovale proti jadranski obali. Do 14. aprila je nemškim in italijanskim enotam že uspelo zasesti večji del slovenskega ozemlja. V Prekmurje je madžarska vojska prišla 16. aprila 1941. Jugoslovanska vojska se je znašla v brezupni situaciji, zato so Nemci namesto premirja zahtevali brezpogojno predajo vseh vojaških enot. Do podpisa kapitulacije Kraljevine Jugoslavije je prišlo po dvanajstih dnevih bojevanja, 17. aprila 1941.²¹

Trije oziroma štirje okupatorji (nemški, italijanski, madžarski in hrvaški) si niso razdelili slovenskega ozemlja po njegovi zasedbi, temveč je o razdelitvi v veliki meri odločil že Adolf Hitler pred napadom na Kraljevino Jugoslavijo (27. marca 1941), dokončno pa so slovensko ozemlje razdelili 3. in 12. aprila 1941. Po Hitlerjevih določilih je Nemčiji pripadla celotna slovenska Štajerska, severni del Dolenjske, Gorenjska in Mežiška dolina, območje Dravograda in severozahodni del Prekmurja. Preostanek Prekmurja je zasedel madžarski okupator. Italiji je pripadlo ozemlje večjega dela Dolenjske, Notranjske in Ljubljana. Neodvisni državi Hrvaški (NDH) je pripadlo pet slovenskih vasi, in sicer Bregansko selo, Čedem, Jesenice na Dolenjskem, Nova vas pri Bregani in Obrežje. Z okupacijo slovenskega ozemlja je prišlo do prekinitve povezav med pokrajinami. Do natančne delitve zasedenih ozemelj je nato prišlo med 21. in 22. aprilom 1941, ko sta se na Dunaju sestala nemški zunanji minister Joachim von Ribbentrop in italijanski zunanji minister grof Galeazzo Ciano.²²

²¹ Ferenc, "Okupacijski sistemi", str. 71, 73; Kladnik in Čoh Kladnik, "Vojaške operacije", str. 72–78; Božo Repe in Kornelija Ajlec, "Okupacijske meje 1941–1945 skozi diplomatske arhive, življenja ljudi in ostanke na terenu", v: *Okupacijske meje v Sloveniji 1941–1945*, ur. Božo Repe (Ljubljana, 2020), str. 11–12 (dalje: Repe in Ajlec, "Okupacijske meje").

²² Ferenc, "Okupacijski sistemi", str. 72; Repe in Ajlec, "Okupacijske meje", str. 15.

Vzpostavitev posamičnih mej na Slovenskem je med štirimi okupatorji potekala različno. Meja med Nemčijo in NDH je bila dolga približno 100 kilometrov in se je večinsko ujemala s staro upravno mejo. Reka Sotla je tako še naprej ostala meja med slovenskim in hrvaškim ozemljem. Bila je tudi najjužnejša meja Tretjega rajha, zato so Nemci iz območja ob reki Sotli in reki Savi množično izseljevali Slovence, nato pa na območje naselili kočevske Nemce. Meja je bila zavarovana z bodečo žico, minskim poljem in stražarnicami, za prestop pa je bila potrebna mejna prepustnica. Leta 1944 je prišlo do obsežnih utrjevalnih del, ki so obsegala gradnjo strelskih jarkov, bunkerjev in mitraljeških gnezd. Na zahodu je na nemško ozemlje mejila italijanska zasedbena cona.²³

Nemška okupacijska uprava na Spodnjem Štajerskem

Nemci so takoj po zasedbi slovenskega ozemlja začeli z vzpostavljanjem okupacijske uprave, ki so ga najprej razdelili v dve okupacijski enoti. Prva enota je bila Spodnja Štajerska s sedežem v Mariboru, druga enota pa so bili deli Koroške in Kranjske s sedežem na Bledu. Zaradi interesa po čimprejšnji priključitvi zasedenih ozemelj Tretjemu rajhu je vojaška uprava pod nadzorom vodje SA-Grüppe Südmark, generala Arthurja Nibbeja obstajala le nekaj dni. Ob okupaciji Spodnje Štajerske je glavno poveljstvo nemške vojske pripravilo objavo za zasedeno jugoslovansko ozemlje, ki je zajemalo deset točk in je bilo že 9. aprila 1941 objavljeno v *Slovenskem gospodarju*²⁴. V prvi točki so zagotovili varnost prebivalstvu, v primeru, da bodo mirno sprejeli spremembe oblasti in bodo *zvesti* nemškemu rajhu. V teoriji, s katero so dokazovali upravičenost nemških teženj po slovenskem ozemlju, so večino Slovencev opredelili za *Vindišarje*, kar je pomenilo, da čeprav so govorili *slovensko narečje*, so bili naklonjeni nemštvu. Prebivalstvo je bilo opozorjeno, da se nasilje in sabotaže strogo kaznujejo. Pod sabotaže je spadalo skrivanje ali uničevanje kakršnih koli zalog, ki so jih potrebovali za izvajanje vojnih operacij, pa tudi uničevanje strojev in uradnih razglasov. Pod zaščito nemške vojske na zasedenem ozemlju je prešla vsa gospodarska javna infrastruktura (vodovod, plinsko in električno omrežje ter naprave,

---

²³ Repe in Ajlec, "Okupacijske meje", str. 16–19.

²⁴ Časnik *Slovenski gospodar* je izhajal tedensko v Mariboru med leti 1867 in 1941. Ustanovil ga je dr. Matija Prelog, ki je bil tudi prvi urednik in izdajatelj. Usmeritev časnika je bila katoliška in konservativna ter je naslavljala predvsem bralce na štajerskem podeželju. Izdajali so tudi priloge, kot so bile na primer: Cerkevna priloga, Naš dom, Gospodarske novice, Za gospodarje, Naše veselje, Kmečko delo, Gospodarstvena priloga, Novice v slikah in Naše slike. Časnik je imel pomembno vlogo pri narodnem ozaveščanju ob severni meji. Po nemški okupaciji Spodnje Štajerske v letu 1941 je med obdobjem druge svetovne vojne izhajal pod imenom *Štajerski gospodar*. V pisanju je bil *Štajerski gospodar* usmerjen izrazito pronemško in je v svojih člankih spodbujal nemško propagando (dostopno na: <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:spr-8UUUQBXC>, pridobljeno: 30. 6. 2022).

vodne naprave in vse umetnine). Razglašena je bila obvezna oddaja orožja, pa tudi obvezna oddaja vseh radijskih sprejemnikov, baterij in akumulatorjev. Za oddajo orožja so bili pristojni predstojniki občin. Kot plačilno sredstvo je bila poleg jugoslovanskega dinarja uvedena nemška marka. Za kakršno koli neupoštevanje podanih predpisov je bilo zagroženo kaznovanje po vzoru vojnih sodišč, za najhujše kršitve pa so veljale: neupoštevanje navodil o obvezni oddaji orožja (v kar niso šteli spominskega orožja), neupoštevanje navodil o oddaji radijskih sprejemnikov, nudenje pomoči vojnim osebam, ki niso bili del nemške vojske, ampak so se nahajali na zasedenem ozemlju, pomoč bega civilnih oseb v še nezasedena območja, sodelovanje z vojnimi ujetniki, žalitve nemških oboroženih sil ali njenih poveljnikov, neupoštevanje prepovedi zbiranja na ulicah ali razširjanje kakršnekoli protinemške propagande, organiziranje shodov, prekinitev dela ali izvajanje stavk.²⁵

Nemški okupator je na Spodnjem Štajerskem že 14. aprila vzpostavil civilno oblast, ki jo je vodil dr. Siegfried Uiberreither pod nazivom *Chef der Zivilverwaltung für die Untersteiermark*. Odgovoren je bil neposredno Hitlerju, za vprašanja glede utrjevanja nemštva je bil odgovoren Heinrichu Himmlerju, za vprašanja glede vojnega gospodarstva pa Hermannu Göringu. Svojo upravo je Uiberreither izvajal z izdajanjem odredb, ki so pokrivalo več področij, in sicer pravosodje, finance, urad za delo, urad za kataster, urad za prehrano in bolniška blagajna. Vodilni uradniki v delovnem štabu so bili pooblaščenca za zgoraj omenjena upravna področja, obenem pa so ga sestavljali še komandant orožništva, pooblaščenec šefa varnostne policije in varnostne službe, poveljnik redarstvene policije, ukinitveni komisar za društva, organizacije in združenja, vodja urada pooblaščenca državnega komisarja za utrjevanje nemštva ter zvezni vodja Štajerske domovinske zveze. Takoj po okupaciji so bili na sedeže petnajstih okrajnih načelstev na Spodnjem Štajerskem imenovani politični komisarji, ki so bili odgovorni direktno in samo šefu civilne uprave (za okraj Ptuj mesto je bil imenovan Erich Seiz, za okraj Ptuj okolica pa Fritz Bauer). Politični komisarji so nato imenovali nove župane, ki so bili večinoma znani *Volksdeutscherji* ali pa so bili izbrani iz vrst *Kulturbunda*. Upravni organi so bili skoraj izključno v rokah nemških uradnikov, ki so prišli iz Avstrije ali pa domačega nemštva. Podobno je okupacijska uprava spremenila tudi vodstva okrajnih in občinskih uradov. Redki Slovenci, ki so ostali na svojih prejšnjih delovnih mestih, pa po preverbi niso smeli biti ocenjeni kot *souvažni Nemcem*. Vzpostavljena uprava naj bi pripravila območje za popolno formalnopravno priključitev Tretjemu rajhu. Priključitev je bila predvidena za 1. oktober 1941, ker so hoteli počakali

²⁵ "Objava za zasedeno jugoslovansko ozemlje", *Slovenski gospodar*, 9. 4. 1941, št. 15, str. 2; Repe in Ajlec, "Okupacijske meje", str. 13.

na imenovanje novega koroškega gaulajterja in namestnika rajha, vendar je bila vedno znova preložena. Do priključitve zaradi različnih razlogov (med drugim zaradi nenehnih bojov s partizanskim gibanjem) na koncu ni prišlo. Območje Spodnje Štajerske je tako še naprej upravljal šef civilne uprave Uiberreither, ki pa je svoj sedež iz Maribora 15. novembra 1941 prenesel v Gradec (pred tem je bil sedež civilne uprave za Spodnjo Štajersko v stavbi Prve gimnazije Maribor). Vsa okrožna in občinska uprava je ostala v rokah nemškega upravljanja.²⁶

Z odlokom 1. maja 1941 je vodja civilne uprave najprej razpusil vse občinske uprave, nato pa so 18. junija 1941 objavili odredbo o ponovni razdelitvi Spodnje Štajerske. Ta je stopila v veljavo z začetkom julija istega leta in je Spodnjo Štajersko razdelila na pet podeželskih okrožij (*Landkreis*), ki so obsegale okrožje Maribor, Ptuj, Celje, Brežice in Trbovlje ter eno mestno okrožje (*Stadtkreis* – Maribor). Ljutomer je dobil status okrajnega glavarstva. V mnogih primerih so na novo določili meje okrajev. Ptujsko okrožje je obsegalo območje starega ptujskega okraja s Ptujem, Ormožem in drugimi vaškimi občinami. Skupno je 1. julija 1941 podeželsko okrožje Ptuj obsegalo 1110 kvadratnih kilometrov in je imelo 107.104 prebivalcev v 41 občinah. Po nemškem popisu so ptujsko okrožje opredelili kot najbolj revno in zaostalo območje v primerjavi z drugimi okrožji na zasedenem območju. Ptujsko okrožje je namreč ležalo na periferni legi ob dveh večjih industrijskih središčih, Mariboru in Celju. Do manjših sprememb v razdelitvi občin je nato prišlo še avgusta in septembra 1941.²⁷

Položaj političnih komisarjev se je z začetkom februarja 1942 spremenil, saj so jim ob preimenovanju v deželne svetnike (*Landrat*) omejili določene pristojnosti, na primer pri pravosodnih in finančnih zadevah, pa tudi v zadevah, ki so se dotikale urejanja pošte in železnice. Ohranili so nadzor nad policijsko oblastjo. Kljub temu, da zasedena ozemlja formalno niso bila priključena nemškemu rajhu, so postopoma uvajali nemško zakonodajo. Do spomladi leta 1942 so uspeli uvesti večino zakonov, ki so bili v veljavi na avstrijskem Štajerskem. Nemška okupacijska civilna uprava je po razkosanju in razdelitvi slovenskega ozemlja, ki mu je sledil aneksionizem, sistematično začela vpeljevati raznarodovalne ukrepe z namenom čimprejšnjega ponemčenja slovenskega prostora.²⁸

²⁶ Vinko Skitek, *Jugovzhodna Koroška v tretjem rajhu* (Maribor, 2018), str. 116–119 (dalje: Skitek, *Jugovzhodna Koroška*); Žnidarič, "Okupacijska uprava v slovenski Štajerski leta 1941", str. 28–31.

²⁷ Žnidarič, "Okupacijska uprava", str. 31, 33, 35, 38; Andrej Brence, *Vinogradništvo na ptujskem območju od pojave trtne uši konec 80. let 19. stoletja do leta 1991* (Ptuj, 2019), str. 212.

²⁸ Tone Ferenc, "Okupacijska civilna uprava na Slovenskem in njeno gradivo", *Prispevki za zgodovino delavskega gibanja* 20, št. 1–2 (1980), str. 31–32; Žnidarič, "Okupacijska uprava", str. 42–43.

Nemški okupacijski sistem

Skupno lahko nemško okupacijsko politiko na slovenskih ozemljih poimenujemo *rešitev slovenskega vprašanja*, ki je spadala pod domeno državnega komisarja za utrjevanje nemštva Heinricha Himmlerja. Čeprav so prebivalstvu zagotovili varnost, so kmalu začeli z izvajanjem ukrepov za popolno ponemčenje zasedenega ozemlja. Nemški načrt za rešitev slovenskega vprašanja je bil sestavljen iz treh delov okupacijskih ukrepov. Prvi del je bil množičen izgon in izselitev Slovencev, čemur bi sledila nemška kolonizacija na slovensko ozemlje in nato asimilacija preostalih delov prebivalstva, ki bi še ostali na zasedenem ozemlju. Asimilacijo so želeli doseči s ponemčevalnimi ukrepi. Med 8. in 9. aprilom 1941 je v Gradcu potekal sestanek, ki so se ga udeležili državni sekretar Wilhelm Stuckart, gavlajter Siegfried Uiberreither, namestnik gavlajterja Franz Kutschera in predsednik štajerske vlade Otto Müller-Haccius, kjer so razpravljali o vpeljavi okupacijskih ukrepov za okupirana slovenska ozemlja. Prvi sprejeti ukrepi so bili takojšnja obveznost prijave prebivalstva in takojšnja razpustitev vseh slovenskih organizacij. Premoženje slovenskih organizacij je bilo nato zaplenjeno v korist Štajerske domovinske zveze. Uvedli so ukrepe o ponemčenju krajevnih imen, cestnih oznak in podjetij. Za prebivalstvo Spodnje Štajerske so želeli v čim krajšem času organizirati obvezne jezikovne tečaje nemščine.²⁹

Šef civilne uprave Uiberreither je v svojem govoru, ki ga je imel v Mariboru 14. aprila 1941, prvič javno predstavil namere Nemcev glede izseljevanja in ponemčenja prebivalstva:

To deželo bomo tako navezali nase, da bo prostor samo za Nemce in Štajerce, ki so se leta, desetletja in stoletja zvesto in tovariško z ramo ob rami bojevali s sonarodnjaki, ki so nam zelo blizu po krvi in ki so v zadnjih desetletjih z dušo in srcem hrepneli po priključitvi Nemčiji. Z njimi želimo sodelovati... In vse drugo, dragi sonarodnjaki, tega tudi javno ne prikrivam, mora ven!³⁰

26. aprila 1941 je Adolf Hitler s svojim spremstvom obiskal Maribor in imel na balkonu mariborske mestne hiše tudi znani govor, v katerem naj bi med drugim izrekel znane besede, ki predstavljajo bistvo nemškega okupacijskega sistema: "Napravite mi to deželo spet nemško".³¹ Šef civilne uprave Uiberreither je sicer dva dni zatem v govoru, ki ga je imel prav tako na balkonu mestne hiše,

²⁹ Tamara Griesser-Pečar, *Razdvojeni narod: Slovenija 1941–1945: okupacija, kolaboracija, državljanska vojna, revolucija* (Ljubljana, 2004), str. 32–34 (dalje: Griesser Pečar, *Razdvojeni narod*).

³⁰ Griesser Pečar, *Razdvojeni narod*, str. 33.

³¹ Bojan Godeša, "Italijanska in nemška okupacija Slovenije med drugo svetovno vojno – nekateri primerjalni vidiki njune začetne okupacijske politike", *Acta Histriae* 20, št. 3 (2012), str. 434.

povedal, da naj bi Hitler s tem stavkom pospremil predajo uprave v mestu že tri tedne pred tem.³² O obisku Hitlerja v Mariboru je poročal tudi nemški propagandni časopis na Spodnjem Štajerskem – *Štajerski gospodar*. Ta je Hitlerja imenoval za *osvoboditelja* in *miljenca množice*, ki naj bi ga navdušeno pozdravljala pri sprevodu skozi mesto z vzklikanjem "Heil Hitler!, Sieg Heil!, Wir danken unserem Führer!"³³

Prvi izmed takojšnjih ukrepov na zasedenem slovenskem ozemlju je bilo prisilno izseljevanje prebivalstva, ki jih je Himmler v izdanih ukazih iz začetka aprila 1941 razdelil v štiri skupine prebivalstva. Prva skupina je bila opredeljena kot *souvažni Nemcem* in narodno zavedni Slovenci. V to skupino so spadali intelektualci, profesorji in učitelji, duhovniki³⁴ ter odvetniki. Poleg teh so v skupino za izgon spadali ljudje, ki so se na Štajersko preselili po letu 1914, obmejno prebivalstvo in nazadnje tudi ljudje, ki jih zaradi rasnih, političnih ali zdravstvenih razlogov ne bi mogli ponemčiti. V načrtu so imeli namen izgnati med 220.000 in 260.000 Slovencev, kar je pomenilo tretjino celotnega prebivalstva na nemškem okupacijskem območju. Po nekaterih podatkih so želeli samo v letu 1941 izseliti 175.000 Slovencev. Načrt izгона prebivalstva so imeli namen izvesti v petih mesecih, zato so ustanovili več zbirnih taborišč. Čeprav zbirna taborišča niso bila opredeljena kot koncentracijska, pa so v praksi v njih večinoma vladale podobne razmere, saj so obsegale od psihičnega do telesnega mučenja zapornikov. Vsem izgnancem je bilo zaplenjeno vso premoženje, vršile so se zaplembe nepremičnin, pa tudi osebnega premoženja.³⁵

Spomladi leta 1941 so za izgon prebivalstva pri rasnem in kolonizacijskem uradu že imeli vzpostavljene komisije, ki so s pregledi slovenskega prebivalstva določali, kdo je primeren za ponemčenje in kdo je na podlagi politične primernosti lahko ostal ali pa je bil izgnan iz slovenskega ozemlja. Kljub temu pa se načrt izгона četrta milijona Slovencev ni uresničil zaradi različnih vzrokov, med drugim tudi zaradi transportnih težav in zato, ker Hrvaška in Srbija nista mogli sprejeti takšnega obsega prebivalstva naenkrat. Od načrtovanih 260.000 ljudi so tako iz nemške zasedbene cone izgnali okrog 80.000. Od tega je okrog 17.000 ljudi pobegnilo na italijansko okupacijsko območje. Drugi korak, ki je zajemal množično kolonizacijo nemškega prebivalstva, se tudi ni uresničil

³² Božo Repe, *S puško in knjigo: narodnoosvobodilni boj slovenskega naroda 1941–1945* (Ljubljana, 2015), str. 24 (dalje: Repe, *S puško in knjigo*).

³³ "Führer v Marburgu", *Štajerski gospodar*, 3. 5. 1941, št. 1, str. 3.

³⁴ Več o tem: Špela Chomiccki, Renato Podbersič in Darko Friš, "Vse, kar je lahko nemštvu na poti, mora izginiti – tudi duhovniki! Župnija Sv. Trojica v Halozah v obdobju druge svetovne vojne", *Bogoslovni vestnik* 84, št. 1 (2024), str. 91–104 (dalje: Chomiccki et al., "Vse, kar je lahko nemštvu na poti, mora izginiti").

³⁵ *S puško in knjigo*, str. 24–26; *Oslobodilački rat naroda Jugoslavije 1941–1945*: knjiga 1, ur. Velimir Terzić et al. (Beograd, 1965), str. 38.

v takšnem obsegu kot je bilo načrtovano, skupno so namreč naselili okrog 17.000 Nemcev, največ na območje Obsotelja in Posavja ter na Gorenjskem. Posebna žrtev izgonov prebivalstva so bili otroci³⁶, ki so jih ločili od družin in jih poslali v posebna taborišča na nemško prevzgojo, za kar je skrbela organizacija *Lebensborn*. Kot najostrejši ukrep zoper prve partizanske akcije so poleti 1941 Nemci uvedli streljanje talcev. Prebivalstvo je bilo poleg zgoraj navedenih ukrepov izpostavljeno tudi nasilnemu ponemčevanju skozi ukinjanje slovenskih organizacij, prepoved tiska in uničevanje slovenskih knjig, spremembo krajevnih imen, vpeljevanje nemškega jezika v šole in urade, obveznimi tečaji nemškega jezika, prisilno mobilizacijo v nemško vojsko – *Wehrmacht* in prisilno vpisovanje v nemško organizacijo – *Štajersko domovinsko zvezo*.³⁷

Štajerska domovinska zveza

V obdobju nemške okupacije je na območju Spodnje Štajerske kot edina politična organizacija delovala Štajerska domovinska zveza (*Steirischer Heimatbund*), ki je bila ustanovljena z odredbo šefa civilne uprave Siegfrieda Uiberreitherja 10. maja 1941. Na mesto vodje je Uiberreither postavil Franza Steindla, ki je v razglasu ob ustanovitvi poudaril glavni namen delovanja, in sicer, da bo zveza:

s sodelovanjem svojih članov nositeljica velikega političnega, kulturnega in gospodarskega programa in načrta za obnovo Spodnje Štajerske.³⁸

Prioritetni namen njenega delovanja je bil uveljavljanje ponemčevalnih ukrepov in čimprejšnja germanizacija okupiranega ozemlja. V praksi je tako kot edina nacistična politična organizacija na območju Spodnje Štajerske prevzela vlogo podružnice oziroma substituta NSDAP. Podobna je bila tudi njena organizacijska struktura, tako po vodstvenem kot po teritorialnem načelu. Vodja (*Bundesführer/Bundesleiter*) Štajerske domovinske zveze je postal polkovnik Franz Steindl, sledili so mu okrožni vodje (*Kreisleiter/Kreisführer*), ki so delovali na čelu okrožij. Ta so bila razdeljena na krajevne skupine, ki so se večinoma ujemale z mejami občin, vodili pa so jih vodje krajevnih skupin (*Ortgruppenführer/Ortgruppenleiter*). Nadalje so jim sledili vodje celic (*Zellenführer/Zellenleiter*). Najmanjša organizacijska struktura so bili bloki, ki so jih vodili vodje blo-

³⁶ Več o tem: Dunja Dobaja in Vladimir Prebilič, "Ukradeni otroci in na silo odpeljani otroci", *Studia Historica Slovenica* 16, št. 2 (2016), str. 499–525.

³⁷ *S puško in knjigo*, str. 26–28.

³⁸ "Odredba o ustanovitvi organizacije Steirischer Heimatbund", *Štajerski gospodar*, 10. 5. 1941, št. 2, str. 1.

kov/naselij (*Blockführer/Blockleiter*). V okrožjih Štajerske domovinske zveze je bilo v letu 1941 skupno 144 krajevnih skupin, 619 celic in 3975 blokov.³⁹

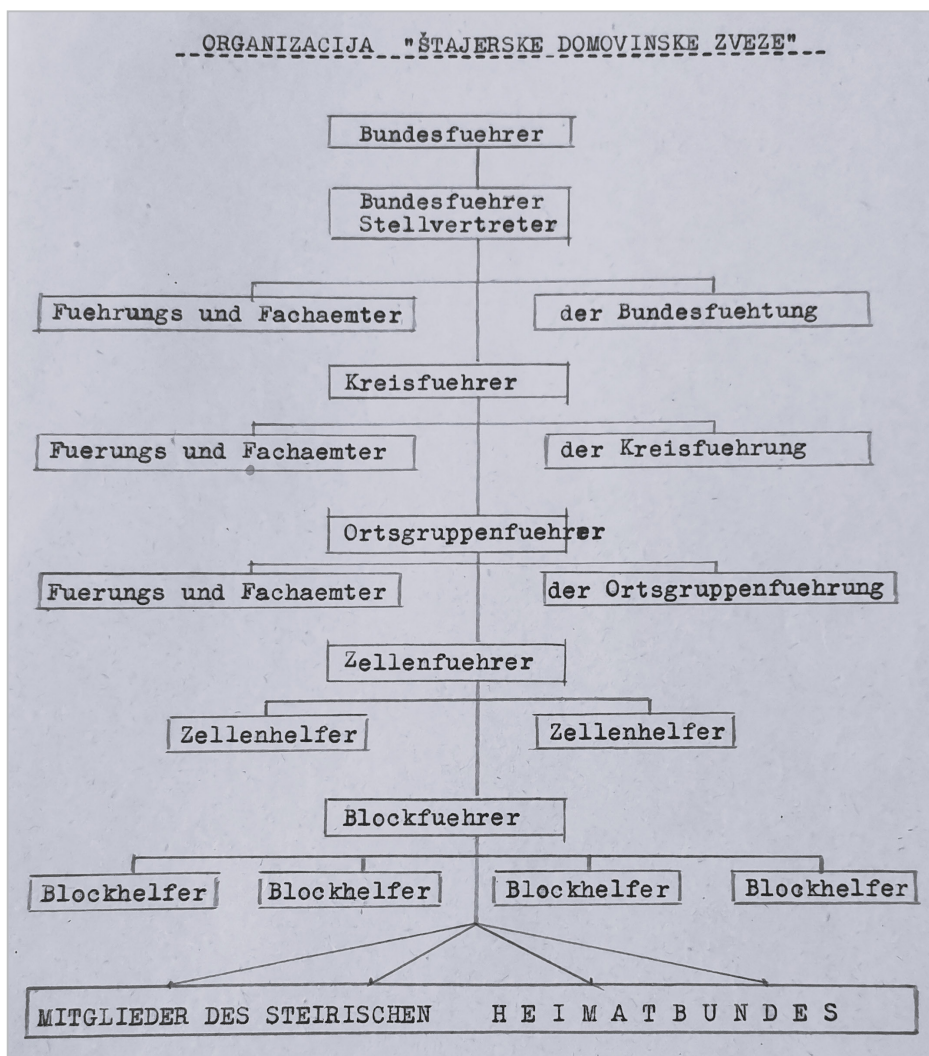
Takoj po ustanovitvi Štajerske domovinske zveze na Spodnjem Štajerskem so začeli pozivati k vpisu v organizacijo in preko posebnih ocenjevalnih komisij opravljati rasne in politične preglede prebivalstva. Poročila rasno političnih komisij so bila povezana z izdajo državljanstev. Večina prebivalstva je po popisu prejela zeleno legitimacijo in se s tem uvrstila v skupino z *državljanstvom na preklic*. Le stalni člani domovinske zveze, ki so lahko tudi dokazali svoje nemško poreklo so prejeli rdeče izkaznice. Preostali, ki niso bili sprejeti v Štajersko domovinsko zvezo, pa so postali t. i. *zaščiteni* (*Schutzangehörige*). Takšen status je za ljudi pomenil, da so spadali v prvo skupino, ki je bila predvidena za izselitev iz zasedenega ozemlja. V okviru Štajerske domovinske zveze je delovalo tudi več uradov, ki so poleg upravnega, zajemali še politično, rasno, agrarno, zdravstveno, vojaško in izobraževalno področje. Raznarodovalne ukrepe so uveljavljali skozi močno propagandno dejavnost. Poleg mnogih zastavljenih ciljev germanizacije slovenskega prostora je bil tudi ta, da bi slovensko prebivalstvo v čim krajšem času govorilo nemško. Z namenom, da bi nemščina čimprej zamenjala slovenščino kot uradni in pogovorni jezik, so organizirali množične jezikovne tečaje nemščine, ki pa do leta 1943 niso prinašali želenih rezultatov. Pomembno področje delovanja je zajemala organizacija Vermašafta (*Wehrmannschafta*), v okrožjih pa so ustanavljali posebne polke (*Standarte*), ki so se delili še v manjše podskupine. Posebna pozornost je bila namenjena vzgoji mlajših generacij, saj je v okviru Štajerske domovinske zveze delovala tudi Mladinska organizacija (*Deutsche Jugend*).⁴⁰

Štajerska domovinska zveza je zasedeno območje Spodnje Štajerske razdelila na pet okrožij, med njimi je bilo okrožje Ptuj (*Kreis Pettau*), ki je bilo razdeljeno na 29 krajevnih skupin. Te so imele, kot prikazuje *preglednica 1*⁴¹, vsaka

³⁹ Špela Chomiccki, Renato Podberšič in Darko Friš, "Nemška okupacija in organizacija Štajerske domovinske zveze v ptujskem okrožju", *Annales, Series Historia et Sociologia* 33, št. 3 (2023), str. 507 (dalje: Chomiccki et al., "Nemška okupacija in organizacija Štajerske domovinske zveze"); Skitek, *Jugovzhodna Koroška*, str. 211–212; Marjan Žnidarič, *Četrta operativna cona: Pregled zgodovine nacistične okupacije in osvobodilnega boja na slovenskem Štajerskem, Koroškem in v Prekmurju* (Ljubljana, 2014), str. 43–44 (dalje: Žnidarič, *Četrta operativna cona*).

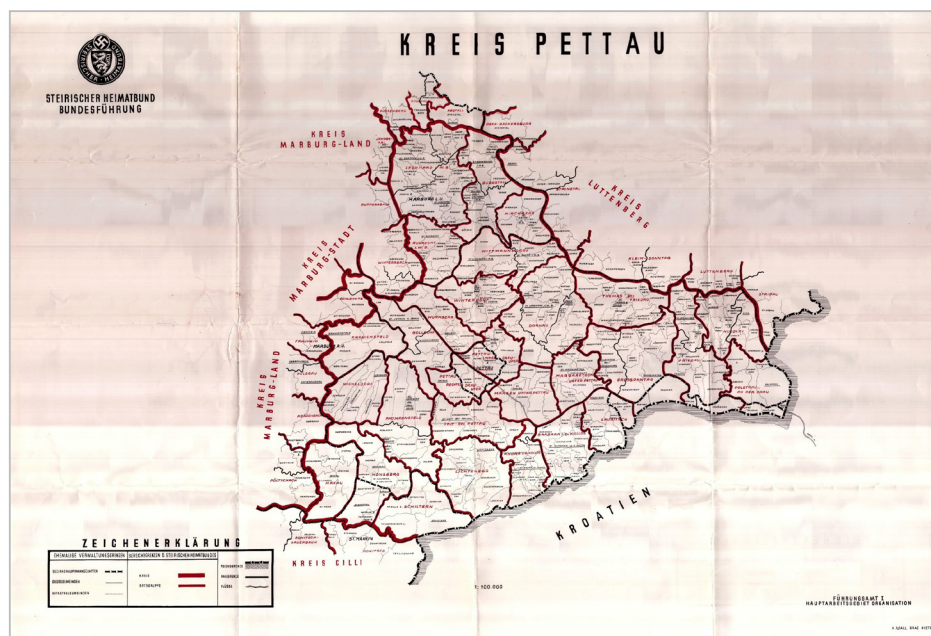
⁴⁰ Chomiccki et al., "Nemška okupacija in organizacija Štajerske domovinske zveze", str. 509–512; Žnidarič, *Četrta operativna cona*, str. 44–50.

⁴¹ Pri pregledu dokumentov o vodjih krajevnih skupin v okrožju Ptuj smo ugotovili, da v nekaterih primerih prihaja do odstopanj. Iz različnih virov smo zato poskušali sestaviti čim bolj natančen seznam vodij vseh 29 krajevnih skupin. Podatki zbrani v *preglednici 1* združujejo podatke iz Arhiva Republike Slovenije (ARS), fond Republiški sekretariat za notranje zadeve Socialistične Republike Slovenije (SI AS 1931), t. e. 927, št. dosjeja 238, Liste der Ortsgruppenführer des Steirischen Heimatbundes im Kreise Pettau, 6. Feber 1945, in seznamu vodij krajevnih skupin, ki so bili objavljeni v članku Vlada Horvata, "Štajerska domovinska zveza (Steirischer Heimatbund) v ptujskem okrožju", *Kronika (Ljubljana)* 40, št. 3 (1992), str. 216–218 (dalje: Horvat, "Štajerska domovinska zveza"). Avtor članka je seznam krajevnih vodij pripravil na podlagi glasila Štajerske domovinske zveze – *Befehlsblatt des Steirischen Heimatbundes*.

Organizacija Štajerske domovinske zveze (ARS, SI AS 220, t. e. 8, a. e. 116)

svojega krajevnega vodjo. Nadalje je bilo v ptujskem okrožju še 113 celic in 729 blokov. Če je bilo značilno, da so višje vodstvene pozicije v Štajerski domovinski zvezi pretežno prevzemali nemški/avstrijski uradniki, pa so bili vodje krajevnih skupin, celic in blokov pogosto tudi Slovenci. Večinoma so bili člani Kulturbunda ali drugih pronemško usmerjenih organizacij pred drugo svetovno vojno. Po drugi strani je prihajalo tudi do prisilnega sprejetja funkcij, kar so mnogi doka-

Zemljevid ptujskega okrožja, ki prikazuje razdeljenost na krajevne skupine (Pokrajinski arhiv Maribor, fond Štajerska domovinska zveza, SI PAM 1243, t. e. 4)

zovali pred sodišči po drugi svetovni vojni.⁴²

V organizacijski knjigi NSDAP iz leta 1943 je bila glavna naloga krajevnega vodje opredeljena kot odgovornost za politično in ideološko usmerjanje na območju svoje pristojnosti.⁴³ Če strnemo, je bilo za delovanje Štajerske domovinske zveze glavni cilj čim hitrejša ponemčenje okupiranega ozemlja Spodnje Štajerske in dokončna priključitev Nemškemu rajhu. Ta cilj so želeli doseči skozi različne oblike raznarodovalnih ukrepov, propagandne in politične dejavnosti. Za izvajanje vsega naštetega so bili na lokalnem nivoju zadolženi krajevni vodje. Ob pomoči vodij celic in blokov so izvajali propagandno dejavnost, pri čemer so organizirali *dneve krajevnih skupin* in različne druge prireditve (predavanja, kulturne in športne dogodke). Organizacijska in vodstvena razdelitev Štajerske domovinske zveze je krajevnim vodjem preko vodij celic in blokov omogočala tudi nadzor nad lokalno skupnostjo. Med njihove naloge pa so spadali tudi

⁴² Horvat, "Štajerska domovinska zveza", str. 216–218.

⁴³ Donovan Nuremberg Trials Collection, *In The International Military Tribunal Trial Brief/ Criminality of Das Korps Der Politischen Leiter Der Nationalsozialistischen Deutschen Arbeiterpartei (Leadership Corps of the Nazi Party)*, str. 6, dostopno na: <https://digital.library.cornell.edu/catalog/nur00541>, pridobljeno 26. 1. 2024.

skrajni primeri raznarodovalnih ukrepov, kot je bilo sodelovanje pri prisilnem izseljevanju prebivalstva, nadzorstvu nad izvajanjem prisilnega dela, prisilna mobilizacija slovenskega prebivalstva v nemško vojsko in celo sodelovanje pri naboru streljanja talcev kot povračilnega ukrepa nemškega okupatorja.⁴⁴

Preglednica 1: Seznam krajevnih vodij po krajevnih skupinah v okrožju Ptuj (Kreis Pettau)⁴⁵

Krajevna skupina (Ortsgruppe)	Vodja krajevnih skupine (Ortsgruppenführer)
Cerkvenjak (Kirchberg)	Sutter Adalbert Radhofer Emil
Cirkovci (Stauden)	Staraschina Viktor
Cirkulane (Ankenstein)	Frank Josef Frank Sepp
Desternik (Winterdorf)	Schölze Erich Unger Emil Loidl Hans Jabornik Viktor
Gorišnica (Margareten bei Pettau)	Gassner Herman Scherf Alois Schmelzer Peter
Grajena/Vurberk (Wurmberg)	Swenschegg Franz
Juršinci (Jörgendorf)	Unger Fritz Gobetz Avgust
Lenart v Slovenskih goricah (Leonhard)	Hirschmann Alois Pirich Hans
Leskovec (Haslach)	Simentschitsch Karl Rath Johann Meschek Karl
Majšperk (Monsberg)	Mravlag Gerhard Schuster Erich
Makole (Maxau)	Hody Julius Mahoritsch Andreas
Markovci (Mörtendorf)	Urban Josef
Miklavž pri Ormožu (Kaisersberg)	Fischerauer Hans
Ormož (Friedau)	Machalka Ehrenfried Winter Willibald
Podlehnik (Lichtenegg)	Writzl Rudolf
Ptuj desni breg (Pettau r. D.)	Prelog Hermann Straschill Hans

⁴⁴ ARS, fond Komisija za ugotavljanje zločinov okupatorjev in njihovih pomagačev pri Predsedstvu Slovenskega narodnoosvobodilnega sveta (SI AS 220), t. e. 8, a. e. 116, Politična uprava na Spodnjem Štajerskem; SI AS 1931, t. e. 927, št. dosjeja 238; Marjan Žnidarič, *Do pekla in nazaj: Nacistična okupacija in narodnoosvobodilni boj v Mariboru 1941–1945* (Maribor, 1997), str. 88–90.

⁴⁵ ARS, SI AS 1931, t. e. 927, št. dosjeja 238; Horvat, "Štajerska domovinska zveza", str. 217–218.

Ptuj levi breg (Pettau l. D.)	Mauschitsch Gustav Artenjak Rudolf Wratschko Josef
Ptujska Gora (Bergneustift)	Meins Ferdinand Heinzel Wolfram Hussbaumer Karl Franz
Rače (Kranichsfeld)	*Nečitljiv zapis
Središče ob Dravi (Polstrau)	Köck Otto Fandler Johann Schneehuber Gustav
Sv. Tomaž pri Ormožu (Thomasberg)	Rath Johann Suppanz Josef Svoboda Robert
Sv. Trojica v Slovenskih goricah (Burgstall)	Haberfellner Josef Lassbacher Felix
Velika Nedelja (Großsontag)	Suppanz Josef Schehl Fritz Kühner Karl Vinzenz Peter
Videm pri Ptuj (Treun)	Pollinger Friedrich
Vitomarci (Wittmannsberg)	Kruder Gustav Tscholl Leopold Haberle Anton
Voličina (Strahleck)	Jaut Rudolf
Zavrč (Sauritsch)	Ulm Maximilian
Zlatoličje (Golldorf)	Mock Gerhard Krasser Johann Trimmel Mathias Museg Josef Tramschegg Franz
Žetale (Schiltern)	Filipitsch Leopold

Ob pregledu in analizi imen na seznamu krajevnih vodij, čemur je sledil pregled dokumentov v Zgodovinskem arhivu na Ptuj (dokumenti Sodišča narodne časti⁴⁶ in zaplemni spisi Okrajnega sodišča Ptuj⁴⁷) ter imenskega seznama žrtev druge svetovne vojne⁴⁸, ki ga je pripravil Inštitut za novejšo zgodovino v Ljubljani, je postalo razvidno, da so po koncu druge svetovne vojne ljudje zaposleni v okupatorjevi upravi na Spodnjem Štajerskem doživeli zelo različne usode.

⁴⁶ Zgodovinski arhiv Ptuj (ZAP), fond Sodišče slovenske narodne časti, senat na Ptuj (SI ZAP 0606).

⁴⁷ ZAP, fond Okrajno sodišče Ptuj – zaplembe (SI ZAP 0225).

⁴⁸ *Smrtne žrtve med prebivalstvom na območju Republike Slovenije med drugo svetovno vojno in neposredno po njej*, dostopno na: <https://www.sistory.si/zrtve>, pridobljeno: 6. 10. 2023.

Usode vodij krajevnih skupin po drugi svetovni vojni

Jugoslovansko ozemlje je bilo do maja 1945 opustošeno zaradi večletnega trajanja vojne, kar se je občutilo tako na političnem, gospodarskem, infrastrukturnem in družbenem področju. Na razvoj dogodkov in epilog po koncu druge svetovne vojne je na slovenskem ozemlju vplivalo več dejavnikov, na primer razdelitev slovenskega ozemlja med več okupatorjev in delovanje različnih okupacijskih sistemov, pa tudi vzpostavitev komunistične oblasti. Medvojno dogajanje je bilo zaznamovano tudi z odporom proti okupatorju in državljansko vojno. Najbolj skrajne posledice medvojne in povojne nasilja na slovenskem ozemlju se odražajo v statistiki smrtnih žrtev, ki do danes obsega že več kot 100.000 oseb, kar Slovenijo glede na število prebivalcev uvršča med najbolj prizadeta evropska območja. Glede na seznam žrtev, ki ga je leta 2007 pripravil Inštitut za novejšo zgodovino v Ljubljani, je na območju Spodnje Štajerske med aprilom 1941 in januarjem 1946 življenje izgubilo 26.301 oseb, upoštevajoč, da so na seznamu zajete samo tiste osebe, ki so med drugo svetovno vojno imele na območju Spodnje Štajerske stalno bivališče. Med njimi je največ zabeleženih žrtev v naslednjih treh skupinah glede na vojni status: 11.742 civilistov (v to skupino so prišteti tudi tisti, za katere niso uspeli ugotoviti vojnega statusa), 7.290 oseb, ki so bile vpoklicane v tuje uniformirane enote, in 6.859 oseb v partizanskih enotah. S primerjavo celotnega števila prebivalstva Spodnje Štajerske, ki je takrat znašalo 596.500 ljudi, in skupnega števila žrtev, je razvidno, da je delež žrtev znašal 4,4 %.⁴⁹

Povojno nasilje na območju Spodnje Štajerske je tako odraz kompleksnih okoliščin, ki je rezultiralo iz medvojne nasilja in ukrepov nemškega okupatorja na eni strani, na drugi pa je bilo nasilje tudi sredstvo za doseg ciljev in utrditve nove, komunistične oblasti. Nemški okupacijski sistem in izvajanje vseh vrst ukrepov je povzročil, da je nova oblast zahtevala povračilne ukrepe proti vodilnim štajerskim Nemcem. Individualni krivdi posameznikov so se še posebej posvečali v primerih, ko so bili osumljenci obtoženi vojnih zločinov. Obenem je bila zahtevana tudi kolektivna odgovornost za vse sodelavce okupatorja na slovenskem ozemlju.⁵⁰

⁴⁹ Darko Friš, Aleš Maver in Nataša Maver Šoba, "Arheologija vic in pekla: k tipologiji koncev druge svetovne vojne v Evropi", *Acta Histriae* 26, št. 3 (2018), str. 959–961; Borut Klabjan, "Graditi partizanski spomin v socialistični Jugoslaviji: slovenski primer v času po drugi svetovni vojni", *Acta Histriae* 30, št. 2 (2022), str. 516–517; Tadeja Tominšek Rihtar, "Imenski seznam žrtev druge svetovne vojne in neposredno po njej (1941–1946)", v: *Hitlerjeva dolga senca: nacionalsocialistično državnoterroristično in rasistično preganjanje prebivalcev Slovenije in njegove posledice v Titovi Jugoslaviji*, ur. Jože Dežman in Hanzi Filipič (Celovec, 2007), str. 168–169.

⁵⁰ Marta Rendla, "Nasilje revolucionarne oblasti po 2. svetovni vojni na Spodnjem Štajerskem", v: *Nasilje vojnih in povojnih dni*, ur. Nevenka Troha (Ljubljana, 2014), str. 117–118 (dalje: Rendla, "Nasilje revolucionarne oblasti"); Irena Mavrič Žižek, "Usoda ptujskih Nemcev ob koncu druge svetovne vojne", *Časopis za zgodovino in narodopisje* 90=Nv55, št. 3–4 (2019), str. 69–70 (dalje: Mavrič Žižek, "Usoda ptujskih Nemcev").

Organizaciji Štajerske domovinske zveze so po drugi svetovni vojni očitali več vojnih zločinov, ki so pomenili sistematičen teror nad slovenskim prebivalstvom skozi celotno medvojno obdobje. Med najhujše vojne zločine so bili uvrščeni: sodelovanje pri umorih in mučenju civilistov, izrekanju kolektivnih kazni za svojce partizanov, zapiranje ljudi v taborišča in prisilno delo, izselitve prebivalstva, prisilna mobilizacija v nemško vojsko, uvedba raznarodovalnih ukrepov – ukinitvev slovenskega šolstva, slovenskih društev in ukinitvev kulturnega življenja. Glavno odgovornost za vse navedene zločine je *Državna komisija za ugotavljanje zločinov okupatorjev in njihovih pomagačev* pripisala vodilnim osebam v civilni upravi in Štajerski domovinski zvezi. V poročilu komisije sta izpostavljena šef civilne uprave za Spodnjo Štajersko Siegfried Uiberreither in vodja Štajerske domovinske zveze Franz Steindl "/.../" kot neposredna storilca in nasnovatelja /.../"⁵¹. Poročilo komisije je nadalje odgovornost pripisalo tudi drugim, ki so bili na vodstvenih položajih okupatorjeve uprave, pozivalo pa je tudi na iskanje individualne krivde za tiste, ki so služili v *Wehrmannschaftu*.⁵²

Bolj zapleteno je bilo pripisovanje odgovornosti nižjim funkcionarjem Štajerske domovinske zveze. Vodjem krajevnih skupin so pripisovali enako odgovornost za vojne zločine kot zveznemu in okrožnemu vodstvu politične uprave, saj so svojo službo opravljali kljub poznavanju temeljnih ciljev ponemčenja slovenskega ozemlja. Vodje manjših enot, vodje celic in blokov so opredelili kot manj pomembne okupatorjeve sodelavce, na katere se je, v primeru, da jim niso dokazali individualne krivde za vojne zločine, nanašal *ukaz o splošni amnestiji in pomilostitvi*, ki so ga sprejeli 3. avgusta 1945 in je bil objavljen v *Uradnem listu Demokratične federativne Jugoslavije* 5. avgusta 1945.⁵³

Dodaten problem za kaznovanje vodilnih štajerskih Nemcev je pomenilo, da so se ti iz Spodnje Štajerske umaknili že v mesecu pred koncem vojne ali pa so se umikali istočasno kot nemška vojska. Po bojih, ki so med Rdečo armado, okrepljeno s pomočjo bolgarskih enot, in nemško vojsko potekali do 7. maja 1945, so nato 8. maja nemški vojaki začeli z glavnim umikom preko Ptujkega polja. Največ nemških vojakov 22. in 15. nemškega korpusa je omenjeno območje prečilo med 7. in 8. majem 1945 (več kot 30.000 vojakov). Poleg enot nemške vojske so se čez spodnještajersko ozemlje umikali četniki, ustaši, vlasovci pa tudi drugi civilisti. Nemške enote so ob umiku iz Ptuja, 8. maja 1945, povzročile še dodatno škodo na prometni infrastrukturi. Uspeli so razstreliti cestni in železniški most čez reko Dravo, železniški nadvoz pri Rogoznici in most čez potok

⁵¹ ARS, SI AS 220, t. e. 8, a. e. 118, Wehrmannschaft – obrambno moštvo.

⁵² ARS, SI AS 220, t. e. 8, a. e. 118, Wehrmannschaft – obrambno moštvo.

⁵³ ARS, SI AS 220, t. e. 8, a. e. 116, Politična uprava na Spodnjem Štajerskem; *Uradni list Demokratične federativne Jugoslavije*, št. 56, 1945, Ukaz o splošni amnestiji in pomilostitvi, str. 509–510.

Pri izvrševanju gornje naloge je Št.d.z. zakrivila sledeče vojne zločine:

- 1./ sodelovala je pri ubijanju Slovencev na ta način, da je okupator na njen predlog streljal slovenske talce in jih prej na nečloveški način mučil /Ubijanje talcev -II-, mučenje civilistov -III-./
- 2./ Na njen predlog je okupator izselil oca. 80.000 Slovencev v Srbijo in na Hrvaško ter v Nemčijo, njihovo imovino pa zaplenil /deportiranje državljanov -VII-, konfiskacija imovine -XIV-./
- 3./ sodelovala je pri izrekanju kolektivnih kazni nad Slovenci s tem, da je okupator na njen predlog poslal svojce ustreljenih, partizanov in vojaških dezertarjev v koncentracijska taborišča v Nemčijo, kjer so živeli pod nehumanimi pogoji in kjer je mnogo radi mučenja in nezadostne prehrane pomrlo: njihova imovina pa je bila zaplenjena /Izrekanje kolektivnih kazni -XVII-, Interniranje državljanov pod nehumanimi pogoji -VIII-, Uboji in pokolji-sistematičen teror -I-./
- 4./ Na njen predlog je okupator pošiljal "zaščitence" /Schutzangehörige/, ki niso bili sprejeti v njeno zvezo, v prisilna delovna taborišča Strnišče, Celje in drugod, kjer so jih mučili, nezadostno hranili in zlostavljali in kjer so morali delati za nemško vojno industrijo/prisilno delo državljanov v zvezi z vojnimi operacijami sovražnika -IX-./
- 5./ Po njenih navodilih je okupator mobiliziral deset letnikov spodnje štajerskih Slovencev v redno nemško vojsko, kjer so se morali bojevati na vseh frontah za okupatorja, nadalje obrambeno moštvo /Wehrmannschaft/, ki se je uporabljalo za hajke proti partizanom in "Volkesturm", ki se je uporabljalo za varnostno službo v pokrajini in tudi za boje proti osvobodilni vojski in njenim zaveznikom /prisilno rekrutiranje prebivalstva okupiranega ozemlja -XI-./
- 6./ Sodelovala je pri načrtnem raznarodovanju slovenskega življa na Sp.Štajerskem. Ukinjeno je bilo na mah vse slovensko šolstvo, društveno in kulturno življenje, zasegle so se vse slovenske knjižnice knjige pa so se uničile ali pa odpeljale. Govorenje slovenščine je bilo prepovedano povsod in se je smatralo za sabotažo. /Poizkusi raznarodovanja prebivalstva okupiranega ozemlja -XII-./

Z gornjo uredbo "o ustanovitvi štajerske domovinske zveze" z dne 10.5.1941 je istočasno bil postavljen za zveznega vodjo Št.d.z. Gaurat Pg. S t e i n d l Franz, ki je vodil to zvezo do svoje smrti aprila 1945. Zvezni vodja kot pooblaščenec Št.d.z. za področje Sp.Štajerske je izvajal v svojem področju vse politične suverene pravice in je kot najvišji predstojnik vseh uradov Št.d.z. odgovarjal za celoten političen položaj v svojem območju. Steinil torej odgovarja kot zvezni vodja za vse gornje zločine kot naredbodavec, inicijator, organizator pomagač in neposredni storilec.

Vodstveni urad I pri obeh vrhovnih instancah je bil najodločilnejši urad in tako rekoč možganski trust Št.d.z. V njem je bila zbrana vodstvena plast /Führungsschicht/ nacional-socialističnega

Zločini Štajerske domovinske zveze v poročilu Komisije za ugotavljanje zločinov okupatorjev in njihovih pomagačev (ARS, SI AS 220, t. e. 8, a. e.116)

Grajeno. Naslednji dan, 9. maja 1945, je na ptujsko območje najprej prispela bolgarska armada, istega dne zvečer pa še prekmurska brigada. Z dnevom zrnika (10. maja) so nato na Ptuj prišli tudi člani *okrajnega odbora Osvobodilne fronte* (okrajni odbor OF) in *okrajnega komiteja Komunistične partije Slovenije* (okrajni komite KPS), ki jih je spremljala Haloška četa (ustanovljena 10. aprila 1945). Sledil je vojaški prevzem oblasti, ki jo je prevzela *komanda mesta*, civilno oblast pa je prevzel okrajni odbor OF.⁵⁴

⁵⁴ Mavrič Žižek, "Usoda ptujskih Nemcev", str. 68–69.

Pripadniki 26. korpusa narodne obrambe Jugoslavije (KNOJ) in Narodne milice ter uslužbenci Oddelka za zaščito naroda (OZNA) so s prvimi aretacijami začeli takoj po koncu druge svetovne vojne v maju 1945. Izvajali so jih po vnaprej pripravljenih seznamih. Med razlogi za aretacijo so bili: članstvo v Kulturbundu, članstvo v NSDAP in članstvo v Štajerski domovinski zvezi ali če je bila oseba osumljena druge oblike protinarodnega delovanja. Iz seznama zapornikov OZNE na Ptujju je razvidno, da je bilo v prvih dveh mesecih po vojni aretiranih 363 oseb. Aretacije so se nadaljevale tudi v juliju 1945, vendar ostale zaporniške knjige niso ohranjene. Na sestanku v juliju 1945 so člani okrajnega komiteja KPS v poročilu izpostavili, da je potrebno *očistiti* tudi vrste krajevnih odborov KPS.⁵⁵

Čeprav je podatkov o usmrčitvah na Ptujju in v okolici v dneh po koncu vojne malo, je znano, da je bil 8. maja 1945 v Mestnem vrhu ustreljen znan ptujski gostilničar, trgovec in posestnik Hans Strashill. Že pred vojno je bil član vseh večjih pronemško usmerjenih organizacij (Kulturbund in ilegalni Sturm). V obdobju po okupaciji leta 1941 je bil nekaj mesecev vodja krajeвне skupine Ptuj-desni breg, nato pa je opravljal vidnejše funkcije v okrožnem vodstvu Štajerske domovinske zveze (vodja urada za kmetijsko politiko).⁵⁶ Kasneje je bilo celotni družini zaplenjeno premoženje, kar je razvidno iz osmih odločb okrajne zaplembe komisije Ptuj.⁵⁷

Vojaško sodišče mariborskega vojnega področja je 20. avgusta 1945 izrekla sodbo proti vodji krajeвне skupine in graščaku v Zavrchu, Maximilianu Ulmu (Maksu Ulmu). Sojeno mu je bilo v odsotnosti, skupaj s Silvo Pirich, hčerko znane ptujskega tovarnarja. V obtožnici so mu očitali članstvo v Kulturbundu vse od leta 1931, članstvo v NSDAP in vodenje krajeвне skupine Zavrch skozi celotno obdobje okupacije. Spoznan je bil za krivega veleizdaje in v odsotnosti obsojen na smrt s streljanjem. Sodbo mariborskega vojaškega sodišča je 24. septembra 1945 potrdilo tudi Vrhovno sodišče Demokratične federativne Jugoslavije (DFJ). Okrajno sodišče Ptuj je 18. aprila 1946 prejelo overjene prepise obeh sodb z namenom zaplembe celotnega premoženja obeh obsojencev.⁵⁸

Zraven vojaških sodišč je med junijem in avgustom leta 1945 delovalo Sodišče slovenske narodne časti⁵⁹, katerega namen je bil soditi tistim osebam, ki so v vojnem obdobju sodelovali z okupatorjem. Senati sodišč so delovali na podlagi

⁵⁵ ZAP, SI ZAP 0606, t. e. 5, Seznam zapornikov zaporja OZNE v Ptujju iz maja in junija 1945; Mavrič Žižek, "Usoda ptujskih Nemcev", str. 74–75.

⁵⁶ Mavrič Žižek, "Usoda ptujskih Nemcev", str. 73.

⁵⁷ ZAP, SI ZAP 0225, t. e. 5, a. e. 143/46, a. e. 144/46, a. e. 145/46, a. e. 155/46; t. e. 7, a. e. 392/46 in a. e. 403/46; t. e. 9, a. e. 702/46 in a. e. 704/46.

⁵⁸ ZAP, SI ZAP 0225, t. e. 10, a. e. 794/46, Sodba v imenu naroda Jugoslavije, 20. 8. 1945; Presuda u ime naroda, 24. 9. 1945; Okrajnemu ljudskemu sodišču v Ptujju, 18. 4. 1946.

⁵⁹ Več o tem: Mateja Čoh Kladnik, "Narod sodi": Sodišče slovenske narodne časti (Ljubljana, 2020).

Zakona o kaznovanju zločinov in prestopkov zoper slovensko narodno čast, ki je bil sprejet 5. junija 1945. Na Ptuju sta dva senata sodišča slovenske narodne časti skupno obravnavala 382 oseb, med katerimi je bilo 308 obsojenih in 74 oproščenih. Samih prijav je bilo še mnogo več, med njimi je bilo največ prijavljenih oseb osumljenih delovanja v Štajerski domovinski zvezi (opravljanje funkcij kot so vodje celic in vodje blokov, članstvo v Wehrmannschaftu in razširjanje nacistične propagande).⁶⁰

Sodišča so v letu po koncu vojne množično izrekala kazenski ukrep odvzema premoženja tistim, ki so bili opredeljeni kot *narodni sovražniki*. Delni ali celotni odvzem premoženja, tako fizičnim kot pravnim osebam, v korist države so izvajali po *Zakonu o konfiskaciji imovine in o izvrševanju konfiskacije*, ki je bil sprejet 9. junija 1945. Pravno podlago je zakon imel že v odloku predsedstva Antifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije (AVNOJ), ki je bil sprejet 21. novembra 1944, v katerem so za podržavljeno premoženje opredelili premoženje nemškega okupatorja, državljanov Nemškega rajha in oseb nemške narodnosti (*Odlok o prehodu sovražnega imetja v državno svojino, o državnem upravljanju imetja odsotnih oseb in o zasegi imetja, ki so ga okupatorske oblasti prisilno odtujile*). V skupino za zaplembo premoženja so spadali tudi resnični in domnevni sodelavci okupatorja. Zaplembe komisije, ki so z delovanjem začele v avgustu 1945, so do konca leta izrekle okrog 20.000 zaplemb nemškega premoženja. Pri tem je pomembno poudariti, da so bile zaplembe *nemškega premoženja* s strani jugoslovanske oblasti opredeljene kot *odškodnina* oziroma *nadomestilo* za vojno škodo nemškega okupatorja. Nemški kapital pa je pomenil velik obseg zaplenjenih sredstev tako v zasebnem, kot v gospodarskem sektorju.⁶¹

Vodje krajevnih skupin so po takšni opredelitvi sodili v skupino za zaplembo premoženja in bili ne glede na državljanstvo v zaplembnih odločbah opredeljeni kot *osebe nemške narodnosti*. Iz spisov okrajne zaplembe komisije Okrajnega sodišča na Ptuju smo do sedaj uspeli ugotoviti, da so odločbe o zaplembi premoženja izdali za naslednje vodje krajevnih skupin okrožja Ptuj:

- Rudolf Artenjak (vodja krajevnih skupine Ptuj levi breg),⁶²
- Leopold Filipitsch/Filipič (vodja krajevnih skupine Žetale),⁶³

⁶⁰ Mateja Čoh Kladnik, "Sodišče slovenske narodne časti na Ptuju", *Studia Historica Slovenica* 19, št. 1 (2019), str. 110, 114, 117–118, 126.

⁶¹ Milko Mikola, *Rdeče nasilje: represija v Sloveniji po letu 1945* (Celje, 2012), str. 197, 201–204; David Petelin, "Prelom s starim in ustvarjanje nove elite", *Dileme: razprave o vprašanjih sodobne slovenske zgodovine* 2, št. 1 (2018), str. 136–137; Petra Grabovec, "Kratek pregled pomembnejših političnih in represivnih ukrepov komunistične oblasti med letoma 1944 in 1951 v Sloveniji", v: *V senci Beethovnov* 3, ur. Mateja Čoh Kladnik in Petra Grabovec (Ljubljana, 2022), str. 235.

⁶² ZAP, SI ZAP 0225, t. e. 5, a. e. 114/46, Artenjak Rudolf.

⁶³ ZAP, SI ZAP 0225, t. e. 6, a. e. 222/46, Filipič Leopold.

- Avgust Gobetz/Gobec (vodja krajevne skupine Juršinci),⁶⁴
- Hans Pirich (vodja krajevne skupine Lenart v Slovenskih goricah),⁶⁵
- Hermann Prelog (vodja krajevne skupine Ptuj desni breg),⁶⁶
- Erich Schuster (vodja krajevne skupine Majšperk),⁶⁷
- Maximilian Ulm (vodja krajevne skupine Zavrč),⁶⁸
- Josef Wratschko (vodja krajevne skupine Ptuj levi breg),⁶⁹
- Rudolf Writzl (vodja krajevne skupine Podlehnik).⁷⁰

Zoper odločbe o zaplembah premoženja so družinski člani pogosto podajali pritožbe. Takšen je bil primer zaplembe celotnega premoženja posestnika Leopolda Filipiča, ki je med nemško okupacijo vodil krajevno skupino Žetale. Filipič je bil na Sodišču narodne časti v Ljubljani, senat v Mariboru, 24. julija 1945 obsojen na izgubo narodne časti za dobo šestih let in na zaplembo celotnega premoženja z izjemo stanovanjske opreme. Zaplemba celotnega nepremičnega premoženja in zemljišč v katastrskih občinah Žetale, Kočice in Čermožiše, ki so skupno obsegala nekaj več kot 47 hektarjev, je bila tudi pravnomočno potrjena s strani Okrožne zaplembne komisije na Ptuju 29. januarja 1946. Proti odločbi je bila s strani Filipičevega sina, ki se je v oktobru 1947 vrnil iz služnje vojaškega roka v Jugoslovanski vojski, vložena pritožba, vendar je bila 16. novembra istega leta zavrnjena.⁷¹

Primer Rudolfa Writzla

Primer, ki predstavlja večplastnost in protislovnost medvojne in povojne zgodovine nasilja na Spodnjem Štajerskem, je usoda Rudolfa Writzla⁷². V občini Podlehnik (Lichtenegg) je bil po pričevanjih za mesto krajevnega vodje izbran Viljem Albrecht, ki naj bi ob prihodu že imel pripravljen seznam družin za izselitev. Albrecht je po pričevanju Ludvika Maučiča, ob prevzemu funkcije na prvem sestanku, ki je potekal v podlehniški šoli, proti prebivalstvu nastopil izredno

---

⁶⁴ ZAP, SI ZAP 0225, t. e. 6, a. e. 219/46, ing. Gobetz (Gobec) Avgust.

⁶⁵ ZAP, SI ZAP 0225, t. e. 7, a. e. 345/46, Pirich Hans.

⁶⁶ ZAP, SI ZAP 0225, t. e. 4, a. e. 71/46, Prelog Herman.

⁶⁷ ZAP, SI ZAP 0225, t. e. 7, a. e. 446/46, Schuster (Šuster) Ing. Erih.

⁶⁸ ZAP, SI ZAP 0225, t. e. 10, a. e. 794/46, Ulm Maks.

⁶⁹ ZAP, SI ZAP 0225, t. e. 5, a. e. 152/49, Wratschko (Bračko) Jožef.

⁷⁰ ZAP, SI ZAP 0225, t. e. 7, a. e. 445/46, Writzl (Vričl) Rudolf.

⁷¹ ZAP, SI ZAP 0225, t. e. 6, a. e. 222/46, Filipič Leopold.

⁷² Rudolf Writzl rojen 6.1.1891, Kozminci pri Podlehniku. Po koncu prve svetovne vojne je postal vodja obrata lesne industrije in žage na vodni pogon v Kozmincih (Pričevanje Ivan Writzl, 8. julij 2022, posnetek hrani: Špela Chomiccki, osebni arhiv).

Rudolf Writzl (Ivan Writzl, osebni arhiv)

strogo in ostro. Zahteval je dosledno izvajanje vseh odlokov nemške okupacijske oblasti, obenem pa tudi izselitve in internacijo prebivalcev iz območja občine Podlehnik. Na seznamu za izselitev naj bi bilo predvidenih šestnajst družin. Zaradi pritiska okupacijske oblasti so vaščani Podlehnika prosili Rudolfa Writzla, da bi od Albrehta prevzel službo krajevnega vodje. S posredovanjem ptujskega župana Josefa Wresniga, ki je septembra leta 1941 prevzel vodenje občine od dotedanjega župana Alberta Scharnerja, je bil Writzl imenovan na mesto *Ortsgruppenführerja*.⁷³

⁷³ ARS, SI AS 1931, t. e. 927, št. dosjeja 238, Zapisnik pričevanja Ludvika Maučiča, 29. november 1945; Liste der Ortsgruppenführer des Steirischen Heimatbundes im Kreise Pettau, 6. Feber 1945.

Rudolf Writzl je ostal na mestu nemškega funkcionarja celotno vojno obdobje. Pri tem je poskrbel, da iz območja Podlehnik niso izselili nobene od družin, ki so bile na seznamu za izselitev. Zapisniki pričevanj v njegovem dosjeju nakazujejo, da ni podpiral okupacijske politike in izvajanja raznarodovalnih ukrepov. V pričevanjih, ki jih najdemo v zapisnikih zaslišanj po koncu vojne, so Ludvik Maučič, Klotilda Kovačič, Ivan Meleš, Leopold Merc, Anton Pajnkihar in Vinko Topolovec izjavili, da je Rudolf Writzl skozi celotno vojno obdobje poskušal v največji meri delovati v korist Slovincem. Ker je bil kot lokalni vodja zadolžen za tudi za izvajanje prisilnega dela, je poskrbel, da so namesto kopanja strelskih jarkov ljudje gradili ceste v svojih naseljih. Večkrat je bil zaradi pisanja prošenj nemškim oblastem tudi sam poklican na zagovor ali pa je dobil uradno pritožbo na svoje delo.⁷⁴

OZNA je Rudolfa Writzla aretirala na njegovem domu po koncu druge svetovne vojne (točen datum ni znan). Najprej je bil zaprt v ptujskih zaporih, nato je bil poslan v taborišče v Strnišču pri Ptuj, ki je bilo namenjeno internaciji Nemcev v Sloveniji. Razmere, v katerih so bivali ujetniki, se od časa nemške okupacije niso bistveno spremenili. Zaporniki so še vedno bivali v slabih razmerah in so bili izpostavljeni fizičnemu ter psihičnemu nasilju. V taboriščih so zaradi izredno slabih higienskih razmer razhajali griža in epidemije tifusa. Čeprav je bil Writzl aretiran kmalu po koncu druge svetovne vojne, pri pregledu seznama zapornikov OZNE na Ptuj iz maja in junija 1945 nismo našli njegovega imena.⁷⁵

Oddelek OZNE za okrožje Maribor je v Strnišču pri Ptuj dne 19. septembra 1945 proti Rudolfu Writzlu podala kazensko prijavo:

Imenovani se je pred razpadom Jugoslavije vpisal v petokolna[š]ki Kulturbund. Ob prihodu Nemcev je dobil rdečo legitimacijo Heimatbunda. Kmalu po okupaciji je [š]el do Kreisführerja v Ptuj in se ponudil za Ortsgruppenführerja, kar mu je bilo seveda ugodeno. Kot Ortsgruppenführer je sam vodil evidenco o politič[n]em zadr[ž]anju ljudi, ki jih je celo nagovarjal naj ne ovajajo ljudi Gestapu in [ž]andarmeriji, ampak direktno njemu. Spravil je v Nem[č]ijo Regvarda mezarja iz Podlehnik. Stalno je dobival od Kreisführerja strogo zaupne dopise o zadr[ž]anju ljudi, o[č]emer je redno po[š]iljal poro[č]ila. Stalno je hodil na seje v Ptuj. Da je vr[š]il svojo funkcijo v redu pri[č]ja dejstvo, da je bil koncem leta 1944 sprejet v NSDAP in da je ostal na svojem polo[ž]aju do kapitulacije Nem[č]ije. Imenovani navedeno v celoti priznava. Predlagamo, Da se zoper osumljenca uvede kazensko postopanje.⁷⁶

⁷⁴ ARS, SI AS 1931, t. e. 927, št. dosjeja 238, Zapisniki pričevanj: Ludvik Maučič, Klotilda Kovačič, Ivan Meleš, Leopold Merc, Anton Pajnkihar, Vinko Topolovec, 29. november 1945.

⁷⁵ *Dokumenti in pričevanja o povojnih koncentracijskih taboriščih v Sloveniji: Koncentracijska taborišča Strnišče, Hrastovec, Bresternica in Filovci*, zbral in uredil Milko Mikola (Ljubljana, 2007), str. 12–15, 74.

⁷⁶ ARS, SI AS 1931, t. e. 927, št. dosjeja 238, Kazenska prijava zoper osumljenca Vricl Rudolfa, 19. september 1945.

Iz zapisnika o zaslišanju Rudolfa Writzla lahko razberemo, da dejanj, za katere je bil obtožen v kazenski prijavi, ni priznal. Njegova izjava se je ujemala z izjavami prič, in sicer, da je bil na mesto krajevnega vodje postavljen zaradi groženj Viljema Albrechta. Prav tako je za zapisnik povedal, da v času, ko je bil krajevni vodja, niso izseljevali ljudi iz območja Podlehnik. Rudolf Writzl je za zapisnik zaslišanja povedal, da je ljudi opozarjal, naj ne izdajajo in ovajajo svojim sovaščanom. Priznal je, da se je redno udeleževal sestankov Štajerske domovinske zveze na Ptuj, vendar naj ne bi nikoli sprejel njihovih smernic raznarodovalnih ukrepov.⁷⁷

Krajani Podlehnik so v jeseni 1945 na Javno tožilstvo v Mariboru naslovili izjavo v podporo Rudolfu Writzlu, v kateri so izpostavili njegovo delo med vojno:

Podpisani krajevni odbor bivše velike občine Podlehnik podajamo ponovno izjavo o Rudolfu Vriclu, ki je že pet mesecev v jetnišnici v Mariboru. Prosimo, da se naša prošnja upošteva in ugodno reši.

- 1.) Postal je naš krajevni vodja na našo prošnjo, in sicer zato da ni prišel na njegovo mesto zloglasni Viljem Albrecht, ki je že vnaprej grozil, koliko družin bo dal izseliti.
- 2.) Kot funkcionarje v Heimatbund je izbiral le najbolj zavedne Slovence, zato da jih je rešil pred nem[š]kim zasledovanjem.
- 3.) 16 družin, ki je bilo v seznamu za izselitev, je rešil.
- 4.) Mnogo se je trudil. Da je borze dela rešil naše ljudi bodisi, da bi morali na delo v Nemčijo, bodisi, da jih je rešil dela pri obmejnih jarkih ali pri vermanšaftu.
- 5.) Vedel je točno, kje se zadržujejo partizani. Vedno je naročal, naj nikar ne ovajajo in tožijo.
- 6.) Družine, katerih člani so bili pri partizanih, je rešil če in običajnih nemških šikanacij. In ne leto. Zahteval je, da so morale občine dajati tem družinam živilske karte, čeprav je bilo to strogo zabranjeno.
- 7.) Njegov svak je bil partizan, ki je tudi za idejo padel. Radi tega je imel težke borbe z nemško oblastjo in hišne preiskave. V preiskavi je ostal od leta 1943 do konca. Mrtvega svaka je iskal in ga dal pokopati.
- 8.) Poročen je z zavedno slovensko, učiteljico, ki sedaj trpi s štirimi nedoraslimi otroci zaradi njegove internacije. Kot slovenska učiteljica je za časa okupacije pustila službo.
- 9.) Govoril je v uradu in izven z našimi ljudmi vedno slovenski, občeval je pretežno le v slovenskih družbah. Z Nemci je prišel v stike le uradno.
- 10.) Radi navedenega sledi, da bi imenovanega izpustili na svobodo, kajti, mi jamčimo za njegovo poštenost in lojalnost.⁷⁸

⁷⁷ ARS, SI AS 1931, t. e. 927, št. dosjeja 238, Zapisnik o zaslišanju Rudolfa Writzla.

⁷⁸ ARS, SI AS 1931, t. e. 927, št. dosjeja 238, Izjava o interniranem Rudolfu Vriclu.

Rudolf Writzl (tretji z desne v zadnji vrsti) s svojimi sovaščani pred drugo svetovno vojno (Ivan Writzl, osebni arhiv)

Na javno tožilstvo so podali izjavo tudi 27. oktobra 1945 in nato še 3. decembra 1945. V izjavi, datirani na 27. oktober 1945, je razvidno tudi, da so tožilstvu poslali dopis z zbranimi 290 podpisi občanov Podlehnik. S tem dopisom so poskušali doseči izpustitev Writzla že pri upravniku taborišča v Strnišču pri Ptuj, vendar do nje ni prišlo.⁷⁹

Rudolf Writzl je bil z ostalimi zaporniki iz Strnišča najprej premeščen v mariborske zapore, nato pa v taborišče Bresternica pri Mariboru. Njegova zadnja dopisnica, ki jo je poslal na domači naslov, je datirana na 2. januar 1946. V njej se je svoji ženi Ivani zahvalil za dopisnico iz 31. decembra 1945 in jo povprašal, kako so z družino preživeli božične in novoletne praznike. Po pričevanju Rudolfovega sina, Ivana Writzla, naj bi zapornikom v Bresternici omenili, da jih bodo začeli izpuščati iz taborišča po 6. januarju 1946. Posledično so pri Writzlovih doma pričakovali prihod očeta, za katerim pa se je v naslednjih dneh izgubila vsakršna sled. Kmalu so se pojavile neuradne informacije, da so bili zaporniki iz Bresternice odpeljani v delovna taborišča z obsodbo dosmrtnega prisilnega dela.⁸⁰ Zanimivo je, da je v župnijski kroniki sv. Trojice v Halo-

⁷⁹ ARS, SI AS 1931, t. e., št. dosjeja 238, Izjava javnemu tožilstvu za okrožje Maribor, 27. oktober 1945; Izjava javnemu tožilstvu za Mariborsko okrožje s strani Krajevnega narodnega odbora Nova cerkev, 3. december 1945.

⁸⁰ Osebni arhiv Ivana Writzla, Dopisnica Rudolfa Writzla, 2. januar 1946; Pričevanje Ivan Writzl, 8. julij 2022, posnetek hrani: Špela Chomiccki, osebni arhiv.

zah (Podlehnik) na seznamu izseljenih oseb po drugi svetovni vojni naveden Jožef Writzl iz Kozmincev. Sklepamo, da je prišlo do napake v zapisu in je bil na tem mestu mišljen Rudolf Writzl. Drugačno usodo Rudolfa Writzla navaja tudi knjiga *Totengedenkbuch der Deutsch-Untersteirer*, kjer je navedeno, da so ga ustrelili že maja 1945 v taborišču Strnišče pri Ptuj. Oba navedena podatka sta napačna, saj Rudolf Writzl ni bil izseljen, prav tako pa pisni viri pričajo, da je bil na konec leta 1945 še živ in zaprt v taborišču Bresternica pri Mariboru.⁸¹

Svojci Rudolfa Writzla s strani takratnih uradnih institucij niso prejeli nobenih informacij o izvedenem sodnem procesu. Družini je bilo z odločbo okrajne zaplembe komisije na Ptuj 18. marca 1946 zaplenjen del premoženja.⁸² Rudolf Writzl je bil najprej razglašen za pogrešanega, nato pa je bil njegov datum smrti sodno določen za 31. januar 1951. Po osamosvojitvi Slovenije je sin Ivan Writzl pri Temeljnem sodišču v Mariboru, enota v Ptuj, podal predlog za pravnomočnost sklepa o smrti pogrešanega očeta. Leta 2004 je *Komisija za izvajanje Zakona o popravi krivic* vsem še živečim sinovom priznala status svojca po vojni ubitega očeta.⁸³

Sklep

Z nemškim napadom na Kraljevino Jugoslavijo, 6. aprila 1941, je druga svetovna vojna zajela tudi slovensko ozemlje, ki je bilo zasedeno s strani treh oziroma štirih okupatorjev (nemškega, italijanskega, madžarskega in hrvaškega). Območje Spodnje Štajerske, z mesti Maribor, Celje in Ptuj, je imelo že iz obdobja habsburške monarhije status *trdnjavskega trikotnika*, zato si je nemški okupator s sistematičnimi raznarodovalnimi ukrepi prizadeval za čimprejšnjo priključitev zasedenega območja k Tretjemu rajhu. Poleg zelo hitre vzpostavitve civilne uprave in uvajanja nemške zakonodaje so na Spodnjem Štajerskem ustanovili politično organizacijo Štajersko domovinsko zvezo, ki je služila kot substitut NSDAP. Njen glavni namen je bil čimprejšnja germanizacija zasedenega ozemlja. Teritorialno je bila organizirana v pet okrožij, med njimi je bilo tudi okrožje Ptuj, ki je bilo razdeljeno v 29 krajevnih skupin. Vodje krajevnih skupin so izvajali raznarodovalne ukrepe po navodilih okrožnih in zveznih vodij Štajerske domovinske zveze.

⁸¹ Chomiccki et al., "Vse, kar je lahko nemštvu na poti, mora izginiti", str. 101–102; *Totengedenkbuch der Deutsch-Untersteirer* (Graz, 1970).

⁸² ZAP, SI ZAP 0225, t. e. 7, a. e. 445/46, Writzl (Vricl) Rudolf.

⁸³ Arhiv Študijskega centra za narodno spravo (Arhiv SCNR), Mapa Rudolf Writzl, Temeljno sodišče v Mariboru – enota v Ptuj, Sklep o razglasitvi pogrešanega za mrtvega, 27. januar 1993; Komisija za izvajanje zakona o popravi krivic, Popravni sklep, 22. oktober 2004.

Po koncu druge svetovne vojne je nova oblast za vodilne štajerske Nemce, pa tudi za druge sodelavce nemškega okupatorja, zahtevala povračilne ukrepe. Kompleksnost povojnega nasilja se tako odraža v kombinaciji kaznovanja za medvojno nasilje nemškega okupatorja in sredstvi za doseg ciljev ter utrditve nove jugoslovanske oblasti. Višji funkcionarji Štajerske domovinske zveze so bili v poročilu *Državne komisije za ugotavljanje zločinov okupatorjev in njihob-vih pomagačev* obtoženi vojnih zločinov, vendar so se usode vodij krajevnih skupin in ostalih delavcev Štajerske domovinske zveze na nižjih položajih med seboj zelo razlikovale. Po do sedaj zbranih podatkih je bil najpogostejši izrečen kazenski ukrep zaplemba premoženja.

Če imamo za nekajmesečno obdobje po koncu druge svetovne vojne za Ptuj ohranjeno samo eno zaporniško knjigo OZNE, je še manj znanega o dogajanju na Ptuj in v okolici v dnevih po koncu druge svetovne vojne. Po dosednji raziskavi arhivskih virov in literature smo usode vodij krajevnih skupin razvrstili v štiri skupine. V prvo skupino spadajo tisti funkcionarji, ki so bili ubiti še pred koncem vojne ali pa v dnevih takoj po koncu vojne in niso bili niti aretirani, zaprti ali obsojeni. Druga skupina obsega krajevne vodje, ki so bili po koncu vojne aretirani in obsojeni na različnih sodiščih. V tretjo skupino sodijo vodje krajevnih skupin, ki so bili po koncu vojne aretirani in zaslišani. Proti njim so sicer vložili obtožnico, vendar so tekom kazenskega postopka izginili. Iz tega lahko sklepamo, da so bili umorjeni brez dokončane sodnega postopka. Četrta skupina obsega osebe, za katere do sedaj še nismo uspeli najti podatkov.

Primer, ki predstavlja večplastnost in protislovnost medvojnega in povojnega nasilja na območju ptujskega okrožja, je usoda Rudolfa Writzla, ki je med drugo svetovno vojno upravljal krajevno skupino Podlehnik. Po pričevanjih naj bi funkcijo krajevnega vodje prevzel na prošnjo sovaščanov in med vojno skrbel za čim manjši vpliv raznarodovalnih ukrepov proti prebivalstvu občine Podlehnik. Po drugi svetovni vojni je bil aretiran in najprej zaprt v ptujskih zaporih, nato je bil premeščen v taborišče Strnišče pri Ptuj in nato v taborišče Bresternica pri Mariboru. Proti njemu je bil sprožen kazenski postopek, v dopisih pa so vaščani večkrat posredovali in oblasti prosili za njegovo izpustitev. Čeprav kazenski postopek ni bil izveden do konca, se je za Rudolfom Writzlom v januarju 1946 izgubila sled.

Iz analize različnih usod krajevnih skupin je razvidno, da so bili nekateri vodje krajevnih skupin iz okrožja Ptuj za svoje delovanje med drugo svetovno vojno kaznovani s smrtjo ali obsojeni na smrt v odsotnosti, nekateri pa glede na ohranjeno arhivsko gradivo sploh niso bili obravnavani. Sklepamo, da so temu botrovale tudi kaotične razmere tik po koncu vojne, obenem pa ostaja odprto vprašanje krivde, ki ga danes skušamo razumeti skozi več vrst sodelovanja z okupatorskimi oblastmi.

Špela Chomicki, Renato Podbersič and Darko Friš

THE FATES OF THE LEADERS OF THE LOCAL GROUPS OF THE STYRIAN HOMELAND UNION IN THE PTUJ DISTRICT AFTER THE SECOND WORLD WAR

SUMMARY

The Second World War engulfed the Slovenian territory on Palm Sunday, 6 April 1941, when the Third Reich invaded the Kingdom of Yugoslavia. Within a few days, Slovenian territory was divided between three or four occupiers (German, Italian, Hungarian and Croatian). The area in question, Lower Styria, fell under German occupation, which within a few days of military rule had already established civilian rule under the leadership of Chief Siegfried Uiberreither. The main purpose of the rapid establishment of civil authority and the introduction of harsh Germanisation measures was also to formally annex the area of Lower Styria to the Third Reich as soon as possible.

As an extension of the NSDAP, the only political organisation allowed in the occupied territory was the Styrian Homeland Union. Its main aim was to carry out a systematic Germanisation of the occupied territory. The Styrian Homeland Union was divided into five districts, including the Ptuj District, which was divided into 29 local groups, headed by local leaders. Local groups were further subdivided into cells and blocks. Such an organisation was responsible for the effective implementation of propaganda, the introduction of compulsory German language courses, and the organisation of social and cultural life. They were also responsible for the census, their emigration, the organisation of forced labour, forced mobilisation and the establishment of regular population control. At the end of the Second World War, all the officials who served in these positions were labelled as collaborators of the occupier, but they suffered very different fates.

In this article we focus in more detail on the various fates that befell the leaders of the local groups of the Styrian Homeland Union in the Ptuj district. We have been able to divide them into four groups based on our research so far. The first group includes those who were executed immediately after the war without trial, the second group includes those who were arrested, imprisoned and tried in different courts (military or national honour courts). The third group includes those who were arrested but disappeared in the course of the criminal proceedings, and the fourth group includes those local leaders for whom we have not been able to establish their fate. We conclude the arti-

cle with a case study of the fate of the leader of the local group of Podlehnik, Rudolf Writzl, because we believe that it shows very well the complexity of the post-war period in terms of reprisals and the demand for collective responsibility of all those who collaborated in any way with the German occupier during the inter-war period. The case of Rudolf Writzl is a very good example of the complexity of the post-war period in terms of reprisals and the demand for collective responsibility of all those who collaborated in any way with the German occupier during the inter-war period.

VIRI IN LITERATURA

ARS – Arhiv Republike Slovenije

fond Republiškega sekretariata za notranje zadeve Socialistične Republike Slovenije (SI AS 1931).

fond Komisija za ugotavljanje zločinov okupatorjev in njihovih pomagačev pri Predsedstvu Slovenskega narodnoosvobodilnega sveta (SI AS 220).

ZAP – Zgodovinski arhiv na Ptuju

fond Sodišče narodne časti, senat na Ptuju (SI ZAP 0606).

fond Okrajno sodišče Ptuj – zaplembe (SI ZAP 0225).

PAM – Pokrajinski arhiv Maribor

fond Štajerska domovinska zveza (SI PAM 1243).

Arhiv SCNR – Študijski center za narodno spravo, Mapa Rudolf Writzl.

Osebni arhiv Ivan Writzl.

Slovenski gospodar – Maribor, letnik 1941.

Štajerski gospodar – Maribor, letnik 1941.

Dokumenti in pričevanja o povojnih koncentracijskih taboriščih v Sloveniji: Koncentracijska taborišča Strnišče, Hrastovec, Bresternica in Filovci, zbral in uredil Milko Mikola (Ljubljana, 2007).

Quellen zur nationalsozialistischen Entnationalisierungspolitik in Slowenien 1941–1945 = Viri o nacistični raznarodovalni politiki v Sloveniji 1941–1945, zbral in uredil Tone Ferenc (Maribor, 1980).

Tötengedenkbuch der Deutsch-Untersteirer (Graz, 1970).

Uradni list Demokratske federativne Jugoslavije, št. 56 (1945).

Pričevanje Ivan Writzl, 8. julij 2022, posnetek hrani: Špela Chomicki, osebni arhiv.

Donovan Nuremberg Trials Collection, *In The International Military Tribunal Trial Brief/ Criminality of Das Korps Der Politischen Leiter Der Nationalsozialistischen Deutschen Arbeiterpartei (Leadership Corps of the Nazi Party)*, str. 6, dostopno na: <https://digital.library.cornell.edu/catalog/nur00541>, pridobljeno 26. 1. 2024.

Smrtne žrtve med prebivalstvom na območju Republike Slovenije med drugo svetovno vojno in neposredno po njej, dostopno na: <https://www.sistory.si/zrtve>, pridobljeno: 6. 10. 2023.

- .....
- Batič, Matic**, "Sekundiranje nacistični Nemčiji: Italijanski napad na Jugoslavijo v kontekstu italijansko–jugoslovanskih odnosov med obema svetovnima vojnama", v: Podbersič, Renato in Batič, Matic (ur.), *Leto 1941 na Slovenskem: vojna in okupacija* (Ljubljana, 2021), str. 147–166.
- Brence, Andrej**, *Vinogradništvo na ptujskem območju od pojava trtne uši konec 80. let 19. stoletja do leta 1991* (Ptuj, 2019).
- Chomicki, Špela**, *Atletika – kraljica športa na Ptujju: zgodovinski razvoj med letoma 1908 in 2022* (Ptuj, 2024).
- Chomicki, Špela, Podbersič, Renato in Friš, Darko**, "Nemška okupacija in organizacija Štajerske domovinske zveze v ptujskem okrožju", *Annales, Series Historia et Sociologia* 33, št. 3 (2023), str. 503–514.
- Chomicki, Špela, Podbersič, Renato in Friš, Darko**, "Vse, kar je lahko nemštvu na poti, mora izginiti – tudi duhovniki: Župnija Sv. Trojica v Halozah v obdobju druge svetovne vojne", *Bogoslovni vestnik* 84, št. 1 (2024), str. 91–104.
- Cvirn, Janez**, *Trdnjavijski trikotnik: politična orientacija Nemcev na Spodnjem Štajerskem (1861–1914)* (Maribor, 1997).
- Čoh Kladnik, Mateja**, "Narod sodi": Sodišče slovenske narodne časti (Ljubljana, 2020).
- Čoh Kladnik, Mateja**, "Sodišče slovenske narodne časti na Ptujju", *Studia Historica Slovenica* 19, št. 1 (2019), str. 107–134.
- Dobaja, Dunja in Prebilič, Vladimir**, "Ukradeni otroci in na silo odpeljani otroci", *Studia Historica Slovenica* 16, št. 2 (2016), str. 499–525.
- Ferenc, Tone**, "Okupacijska civilna uprava na Slovenskem in njeno gradivo", *Prispevki za zgodovino delavskega gibanja* 20, št. 1–2 (1980), str. 31–56.
- Ferenc, Tone**, "Okupacijski sistemi na Slovenskem 1941–1945", v: Ferenc, Mitja (ur.), *Okupacijski sistemi med drugo svetovno vojno 1: Razkosanje in aneksionizem* (Ljubljana, 2006), str. 71–78.
- Ferenc, Tone**, *Okupacijski sistemi med drugo svetovno vojno 1: Razkosanje in aneksionizem*, ur. Ferenc, Mitja (Ljubljana, 2006).
- Ferenc, Tone**, *Okupacijski sistemi med drugo svetovno vojno 2: Raznarodovanje*, ur. Ferenc, Mitja (Ljubljana, 2010).
- Ferenc, Tone**, *Okupacijski sistemi med drugo svetovno vojno 3: Nasilje in izkoriščanje gmotnih sil za potrebe okupatorskih držav*, ur. Ferenc, Mitja (Ljubljana, 2009).
- Friš, Darko, Maver, Aleš in Maver Šoba, Nataša**, "Arheologija vic in pekla: k tipologiji koncev druge svetovne vojne v Evropi", *Acta Histriae* 26, št. 3 (2018), str. 945–972.
- Godeša, Bojan (ur.)**, "Druga svetovna vojna na Slovenskem 1941–1945", v: *Slovenska novejša zgodovina 1: od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije: 1848–1992* (Ljubljana, 2006), str. 575–799.
- Godeša, Bojan**, "Italijanska in nemška okupacija Slovenije med drugo svetovno vojno

- nekateri primerjalni vidiki njune začetne okupacijske politike", *Acta Histriae* 20, št. 3 (2012), str. 433–444.
- Godeša, Bojan**, *Kdor ni z nami, je proti nam : slovenski izobraženci med okupatorji, Osvobodilno fronto in protirevolucionarnim taborom* (Ljubljana, 1995).
- Godeša, Bojan**, *Slovensko nacionalno vprašanje med drugo svetovno vojno* (Ljubljana, 2006).
- Grabrovec, Petra**, "Kratek pregled pomembnejših političnih in represivnih ukrepov komunistične oblasti med letoma 1944 in 1951 v Sloveniji", v: Čoh Kladnik, Mateja in Grabrovec, Petra (ur.), *Vsenci Beethovnovi* 3 (Ljubljana, 2022), str. 231–250.
- Griesser-Pečar, Tamara**, *Razdvojeni narod: Slovenija 1941–1945: okupacija, kolaboracija, državljanska vojna, revolucija* (Ljubljana, 2004).
- Horvat, Vlado**, "Štajerska domovinska zveza (Steirischer Heimatbund) v ptujskem okrožju", *Kronika (Ljubljana)* 40, št. 3 (1992), str. 214–218.
- Jenuš, Gregor in Valentinčič, Dejan**, "Nemškogovoreča narodna skupnost na Slovenskem in vprašanje ustavnega priznanja", *Studia Historica Slovenica* 22, št. 3 (2022), str. 663–716.
- Klabjan, Borut**, "Graditi partizanski spomin v socialistični Jugoslaviji: slovenski primer v času po drugi svetovni vojni", *Acta Histriae* 30, št. 2 (2022), str. 513–534.
- Kladnik, Tomaž, in Čoh Kladnik, Mateja**, "Vojaške operacije Jugoslovanske ter Nemške vojske in njenih zaveznic med aprilsko vojno v Jugoslaviji", v: Podbersič, Renato in Batič, Matic (ur.), *Leto 1941 na Slovenskem: vojna in okupacija* (Ljubljana, 2021), str. 50–84.
- Kolar, Nataša**, "Narodnostno življenje med letoma 1850 in 1908 na Ptuju, v nemški trdnjavi ob Dravi", v: Šuligoj, Ljubica (ur.), *Slovenstvo na Ptujskem v 20. stoletju* (Ptuj, 2005), str. 12–25.
- Masten Hernja, Marija**, "Prva svetovna vojna, skoraj pozabljena tragedija 20. stoletja", v: Šuligoj, Ljubica (ur.), *Slovenstvo na Ptujskem v 20. stoletju* (Ptuj, 2005), str. 118–137.
- Mavrič Žižek, Irena**, "Usoda ptujskih Nemcev ob koncu druge svetovne vojne", *Časopis za zgodovino in narodopisje* 90=Nv55, št. 3–4 (2019), str. 67–88.
- Mavrič Žižek, Irena**, *Ptujski Nemci od konca 19. stoletja do leta 1945 : doktorska disertacija* (Ljubljana, 2016).
- Mikola, Milko**, *Rdeče nasilje: represija v Sloveniji po letu 1945* (Celje, 2012).
- Osvobodilački rat naroda Jugoslavije 1941–1945*: knjiga 1, ur. Velimir Terzić et. al. (Beograd, 1965).
- Perovšek, Jurij**, "Politična podoba Ptuja v letih 1918–1941", v: Šteiner, Martin (ur.), *Ptuj v 20. stoletju* (Ptuj, 2018), str. 133–167.
- Petelin, David**, "Prelom s starim in ustvarjanje nove elite", *Dileme: razprave o vprašanjih sodobne slovenske zgodovine* 2, št. 1 (2018), str. 123–156.
- Piškuric, Jelka**, "Vojska se širi kot ogromen požar: Odziv slovenskega časopisja na začetek druge svetovne vojne v Evropi, 1939–1941", v: Podbersič, Renato in Batič,

- Matic (ur.), *Leto 1941 na Slovenskem: vojna in okupacija* (Ljubljana, 2021), str. 24–49.
- Reibel, Carl-Wilhelm**, *Das Fundament der Diktatur: Die NSDAP-Ortsgruppen 1932–1945* (Paderborn–München, 2002).
- Rendla, Marta**, "Nasilje revolucionarne oblasti po 2. svetovni vojni na Spodnjem Štajerskem", v: Troha, Nevenka (ur.), *Nasilje vojnih in povojnih dni* (Ljubljana, 2014), str. 117–139.
- Repe, Božo in Ajlec, Kornelija**, "Okupacijske meje 1941–1945 skozi diplomatske arhive, življenja ljudi in ostanke na terenu", v: Repe, Božo (ur.), *Okupacijske meje v Sloveniji 1941–1945* (Ljubljana, 2020), str. 7–33.
- Repe, Božo**, *S puško in knjigo: narodnoosvobodilni boj slovenskega naroda 1941–1945* (Ljubljana, 2015).
- Siter, Daniel**, "Švabsko-nemška kulturna zveza in vloga njenih članov na Slovenskem v letih 1922–1945", *Kronika (Ljubljana)* 70, št. 1 (2022), str. 141–160.
- Skitek, Vinko**, *Jugovzbojna Koroška v tretjem rajbu* (Maribor, 2018).
- Šuligoj, Ljubica**, "Leto 1941 na Ptuj", *Kronika: časopis za slovensko krajevno zgodovino* 49, št. 1–2 (2001), str. 113–122.
- Šuligoj, Ljubica**, "Mestna občina Ptuj v desetletju 1908–1918", *Časopis za zgodovino in narodopisje* 70=Nv35, št. 1–2 (1999), str. 203–222.
- Šuligoj, Ljubica**, "Slovenstvo na Ptujem po poti narodno-obrambnega boja", v: Šuligoj, Ljubica (ur.), *Slovenstvo na Ptujem v 20. stoletju* (Ptuj, 2005), str. 26–47.
- Šuligoj, Ljubica**, *Narodnostne razmere na ptujem območju med obema vojnama* (Maribor, 1990).
- Šuligoj, Ljubica**, *Nemstvo na ptujem območju med obema vojnama* (Maribor, 1990).
- Šuligoj, Ljubica**, *Socialna in narodnoobrambna gibanja na ptujem območju med vojnama*: doktorska disertacija (Ljubljana, 1989).
- Tominšek Rihtar, Tadeja**, "Imenski seznam žrtev druge svetovne vojne in neposredno po njej (1941–1946)", v: Dežman, Jože in Filipič, Hanzi (ur.), *Hitlerjeva dolga senca: nacionalsocialistično državnoterroristično in rasistično preganjanje prebivalcev Slovenije in njegove posledice v Titovi Jugoslaviji* (Celovec, 2007), str. 161–174.
- Vodušek Starič, Jera**, *Prevzem oblasti 1944–1946* (Ljubljana, 1992).
- Žnidarič, Marjan**, "Okupacijska uprava v slovenski Štajerski leta 1941", *Lex localis* II, št. 1 (2004), str. 21–43.
- Žnidarič, Marjan**, *Četrta operativna cona: Pregled zgodovine nacistične okupacije in osvobodilnega boja na slovenskem Štajerskem, Koroškem in v Prekmurju* (Ljubljana, 2014).
- Žnidarič, Marjan**, *Do pekla in nazaj: Nacistična okupacija in narodnoosvobodilni boj v Mariboru 1941–1945* (Maribor, 1997).

Author: **CHOMICKI Špela**

M.A., Young Researcher

Study Centre for National Reconciliation Slovenia

Tivolska cesta 42, SI–1000 Ljubljana, Slovenia

Co-Author: **PODBERSIČ Renato**

Ph.D., Research Associate

Study Centre for National Reconciliation Slovenia

Tivolska cesta 42, SI–1000 Ljubljana, Slovenia

Co-Author: **FRIŠ Darko**

Ph.D., Full Professor

University of Maribor, Faculty of Arts, Department of History

Koroška 160, SI–2000 Maribor, Slovenia

Title: **THE FATES OF THE LEADERS OF THE LOCAL GROUPS
OF THE STYRIAN HOMELAND UNION IN THE PTUJ DISTRICT
AFTER THE SECOND WORLD WAR**

Studia Historica Slovenica

Časopis za družboslovne in humanistične študije / *Humanities and Social Studies Review*

Maribor, 24 (2024), No. 1, pp. 133–168, 83 notes, 1 table, 6 pictures

Language: Original in Slovene (Abstract in Slovene and English, Summary in English)

Keywords: World War II, occupation of Lower Styria, Styrian Homeland Union, leaders of local groups, inter-war violence, post-war violence

Abstract: Drawing on archival sources, newspaper sources and academic literature, this paper examines the period of the Second World War and its first post-war year. The authors begin with a presentation of the German occupation of Lower Styria, the establishment of the occupation administration and the Styrian Homeland Union. The latter was organised into five districts, made up of smaller local groups. At the core of the paper, the authors focus on the different fates of the leaders of the local groups in the Ptuj district just after the end of the Second World War. The main aim of the paper is to show the multifaceted and complex nature of inter-war and post-war events in the Ptuj district through a variety of examples.
